

MAZĀ
MĀKSLAS
ENCIKLOPĒDIJA

UGA SKULME

mākslinieki un darbi

12

95-17 542

UGA SKULME

MAZĀ
MĀKSLAS
ENCIKLOPĒDIJA

L $\frac{95-2}{81}$

Up
75

JURĢIS SKULME

UGA SKULME

"LATVIJAS ENCIKLOPĒDIJA"

RĪGA 1995

UDK — p 75.07 (474.3)
Sk 840

Latvijas Nacionālā

BIBLIOTĒKA

0302061968

~~95-17-542~~

Redaktore I.JURISONE

Literārā redaktore M.PAUPE

Mākslinieciskais redaktors A.VITOLS

Tehniskā redaktore A.RUDZIŠA

Korektore L.TOČA

Datorsalicējas L.BEITIKA, J.RIEKSTIŅA

Fotogrāfi A.LODE, M.SALNA

Vāku un titulu zīmējis A.ĶĪSIS

Teksts © J.Skulme

Fotogrāfijas © O.Pojakovs

ISBN 5-89960-068-3

Ilustrācijas, noformējums © "Latvijas enciklopēdija", 1995

Izdevniecības licence nr. 2-0380. Pasūt. nr. 206. Līgumcena. Izdevniecība "Latvijas enciklopēdija", LV 1003, Rīgā,
Maskavas ielā 68. Iespiesta r/a "Latvijas karte", LV 1004, Rīgā, O.Vācieša ielā 43.

Jēkabpils kaļķu deģa Jēkaba Skulmes un viņa sievas Jūlijas Ružas (Ružes) ģimenē piedzimuši 10 bērni. Pieauga pieci — divas meitas un trīs dēli. Abas meitas — Elza un Regīna — vēlāk kļuva par ierēdnēm Jēkabpilī. Vecākais dēls Kārlis strādāja par dzelzceļa inženieri. Gleznotāja mūžu aizvadīja vidējais dēls Oto un jaunākais — Uga (bērnībā un jaunībā Hugo).

Jēkabs Skulme dzimis 1858. gadā Zemgalē, Vecsaules "Zullenos". Skolā sabijis pavisam maz — tikai dažas nedēļas. Pēc ne visai ilga karadienesta Pēterburgā viņš nonācis Jēkabpilī darbā pie tēvoča — mātes brāļa Ģederta Bužera (Bužermaņa). Bijušais Vecsaules muižas brūveris no ietaupījumiem bija ierīkojis alus brūzi, vilnas kārstuvi, mazu fosfora degkociņu (toreiz teica — spičku) rūpnīcu un kaļķu cepļus Jēkabpilī un Krustpilī. Sākumā Jēkabs tēvocim kalpojis par algu, vēlāk cepļus un spičku rūpnīcu nomājis. Ar laiku, iekrājis līdzekļus, Jēkabpils dienvidaustrumu nomalē viņš nopirka smilšainu, laukakmeņiem nosētu zemes gabalu ar priedītēm. Līdzās kaļķu krāsnij uzbūvēta mūra kūts ar ratnīcu, pirti un istabiņu zem viena jumta, vēlāk — koka dzīvojamā māja ar lieveni uz ielas pusi.

25 gadu vecumā, 1884. gadā, Jēkabs Skulme apprecējās atvaļināta krievu armijas štāba kapteiņa Andreja Ružas un Lūcijas Dragūns 16 gadus veco meitu Jūliju.

Tēva ģimēne. Ap 1960

Uga (Hugo) dzimis 1895. gada 20. maijā. Viņš ir vecāku septītais bērns. Pirmais, kas piedzimis tikko uzceltajā dzīvojamā mājā (toreiz Lielā ielā 7, pašreiz Brīvības ielā 26). Māte atbalstījusi dēlu mākslas izglītības centienus. Tēvam piemitusi praktiskāka dzīves ievirze, gan plašā interešu lokā. Skulmju ģimenē dažādos laikos abonēti daudzi žurnāli un avīzes. Bēniņos glabāties krietns žūksnis vecu ilustrētu žurnālu ar mākslinieku darbu attēliem. Drēbju skapju aiznugures nolīmētas ar reprodukcijām, lai kodes netiktu klāt. Istabā pie sienām atradušās vienkāršas glezniņas. Ugam atmiņā palikušas gleznas Jēkabpils un Krustpils baznīcā. Vecāku mājās un tuvākajā apkaimē gūtie iespaidi, neapšaubāmi, ir ļoti nozīmīgi zēnu izglītošanās tieksmē un personības izveidē. Sparīgi zīmētāji jau agros gados bijuši Ugas vecākie brāļi Kārlis un Otis. Vidējais brālis Otis jau kopš bērnības uzskatīts par Jēkabpils slavenību zīmēšanā. Galu galā mājās nolemts, ka Otim jāmācās par gleznotāju. Jaunākā brāļa Ugas zīmēšana uzskatīta par Ota darbības atdarināšanu.

Sešu gadu vecumā māte Ugu aizvedusi uz tā saukto Ķesteru (Prusaku) skolu. To pārzinājis Jēkabpils luteriskās draudzes ķesteris, ērcīgs vīrs, kas izraisījis bailes un nepatiku. Pēc tam Uga mācījies gadsimta sākumā atvērtaajā Jēkabpils tirdzniecības skolā. Tur viņš nokļuvis 8 gadu vecumā. Luda Bērziņa pārziņā jaunā skola ātri kļuvusi par miesta un plašākas apkaimes jaunatnes visvairāk iecienīto mācību vietu. Tajā strādājuši labi skolotāji, mācītas svešvalodas, visās klasēs arī latviešu literatūra. Kad tirdzniecības skolā rosīgais dabas zinību un ķīmijas skolotājs Matīss Rācenis sācis mācīt audzēkņiem zīmēšanu, arī Uga piedalījies nodarbībās. Bet drīz vien skolā ieviesta zīmēšana visiem. Par skolotāju Ludis Bērziņš pieaicinājis jauno mākslinieku Jāni Kugu. Uga profesionālu, labu izglītību guvušu

mākslinieku sastapis pirmo reizi. J.Kuga savu priekšmetu mācījis ar izdomu un izraisījis daudzu skolēnu interesi. Klusās dabas, dažādu priekšmetu grupas ar pastelkrāšņiem gleznotas uz pelēka papīra. Skolas sarīkojumiem visi zīmējuši programmas un plakātus, hektografētajiem skolēnu žurnāliem "Līdums" un "Zvezda", kā arī skolas izdotajam kalendāram "Gads" — vinjetes. Skolēniem, kas vēlējušies nodarboties arī ārpus klases, J.Kuga ar prieku palīdzējis. Skolotāja apciemojumi Ugam snieguši daudz iespaidu, plašāk pavēruši mākslas izpratnes un apjaušanas loku.

1909. gadā 14 gadu vecumā, būdams jaunākais savā izlaidumā, Uga pabeidz Jēkabpils tirdzniecības skolu. Vasarā L.Bērziņš no Jēkabpils pārceļas uz Dubultiem par privātgimnāzijas direktoru. Viņam līdzī dodas vairāki skolotāji un audzēkņi, to vidū arī U.Skulme. Vienlaikus brālis Otis dodas uz Štiglica mākslas skolu Pēterburgā.

1909. gada vasarā (iespējams, pat agrāk) Uga sāk zīmēt Jēkabpils dzīves ainiņas — ciklu, kas turpināts vairākus gadus. Šobrīd zināms tikai viens šā cikla zīmējums, daļēji gleznējums — "1912. gada 26. augusts Jakobštātē". Nelielajā kompozīcijā, kurā attēlota plaša sanāksme laukumā, jūtama autora spēja lietpratīgi izmantot izraudzītos izteiksmes līdzekļus — tušas zīmējumu ar iekrāsojumu. Ģimnāzijā ir vairāki izcili skolotāji. Bez tiem, kas pārcēlušies no Jēkabpils, skolā strādā filozofs Rūdolfs Jirgens un matemātiķis, vēlāk 1. pasaules karā slavenais lidotājs Eduards Pulpe. Pie J.Kugas Uga viesojas bieži. Tur viņš iepazīstas ar Krievijas mākslas žurnāla "Аполлон" jaunākajiem

1912. gada 26. augusts Jakobštātē

numuriem. Izdevums pauž krievu jaunlaiku mākslinieku grupas "Мир искусства" idejisko ievirzi, publicē apcerējumus ar ilustrācijām par māksliniekiem. Šajā laikā Uga bieži dodas uz Rīgu, lai redzētu mākslas izstādes.

Tomēr par spīgtāko un ietekmīgāko personu Dubultu ģimnāzijā Ugam kļūst R.Jirgens. Tieši viņš mudina audzēkni domāt par izglītību mākslā, nevis par nākamo profesiju izvēlēties ļoti tīkamās dabas zinātnes vai ķīmiju. R.Jirgens izteicies, ka katram cilvēkam ir pienākumi pret sevi un sabiedrību, dotības ir jāizkopi.

Pēc tam, kad 1910. gada vasarā J.Kuga no Dubultu ģimnāzijas aiziet, zīmēšanas skolotāju maiņa noris vairākkārt. Akvareļgleznotājs no Pēterburgas Mākslas akadēmijas Vjačeslavs Andrejevs vada skolas mākslas studiju. Viņš liek zīmēt un gleznot uz toņpapīriem. Gleznot pastelus uz tonēta papīra U.Skulme sācis jau pie J.Kugas Jēkabpilī. Bet pie V.Andrejeva uz šādām pamatnēm akvarelē un zīmē ar krāsainiem zīmuliem.

Jau kopš Jēkabpils laikiem Uga ir cītīgs lasītājs. Pat pārsteidzoši nopietna ir pusaudža gaume, kuras veidošanā tolaik liela nozīme ir brālim Otim. Dubultu ģimnāzijas laikā literārās intereses Ugam palīdz veidot istabas biedrs Arvīds Peine (Jānis Sudrabkalns). Grāmatas, rakstītais vārds Ugu Skulmi ietekmē aizvien vairāk un viņa gara attīstībā līdzās mākslai kļūst par noteicošu apstākli.

Dubultu ģimnāzija audzēkņiem sniedz pilnvērtīgu izglītību, bet tai nav pilnas valsts skolu tiesības. Lai iegūtu tālākai izglītībai derīgu diplomu, U.Skulme kopā ar vairākiem biedriem pārceļas uz Aleksandra ģimnāziju Rīgā. Tur tiek aizvadīts 1912./1913. mācību gads. Atšķirībā no Dubultiem Aleksandra ģimnāzijā valda kroņa iestādes gars. Skolotāji Ugam šķiet

garlaicīgi, ierēdnieciski. No iepriekšējās skolas kultūrvides ne vēsts.

Vasarā Jēkabpilī mācību brīvlaikos kopā ar brāli Oti Uga bieži dodas dabas studijās — glezno un zīmē. Bet ne mazāk par mākslu Ugu saista un aizrauj dabas zinātnes, īpaši ķīmija.

1913. gada janvārī Uga Skulme pēcpusdienās pēc skolas sāk apmeklēt Jūlija Madernieka mākslas studiju Marijas ielā, Olava mājas sētas namā. To ieteicis brālis Otis, jo Jūlijs Madernieks bijis lētāks par Jani Rozentālu. Ar U.Skulmes gleznošanu J.Madernieks nav bijis apmierināts, un notikušas tikai 14 nodarbības. Naudu par mācīšanu J.Madernieks nav ņēmis.

Tuvojoties Aleksandra ģimnāzijas gala eksāmeniem, aizvien nopietnākas kļūst pārdomas par nākotni, par turpmāko izglītību. Neraugoties uz skolotāju J.Kugas un R.Jirgena ieteikumiem un pamudinājumiem un J.Rozentāla labvēlīgo darbu novērtējumu, vecāku, īpaši tēva atbalsts mākslas studijām nav gaidāms. Jādomā par aplinku ceļiem. U.Skulme vecākiem paziņo, ka vēlētos iestāties Pēterburgas universitātes Juridiskajā fakultātē. Tēvam tas ir pārsteigums. Viņš domājis, ka, neatbalstot dēla tieksmi kļūt par mākslinieku, tas izraudzīsies mācīties par mežkopi. Iebildumu tomēr nav. Uz universitāti tiek nosūtīti nepieciešamie dokumenti. Drīz pienāk atbilde, ka U.Skulme ir uzņemts students. Un tā tēvs Ugu un Oti aizved uz Krustpils staciju, lai tie dotos uz Pēterburgu. 1913. gada vasaras beigās sākas jauns posms U.Skulmes dzīvē.

Kad Otis brāli aizved līdz Ņevas krastiem un skatam paveras Ziemas pils, Birža ar rostrālajām kolonnām, Pētera un Pāvila cietoksnis, U.Skulme ir sajūsmināts. Kāds lielisks skaistums! Toties par dažādajām tiesību un politekonomijas lekcijām universitātē viņš neļūsmo.

Daudz nevilcinoties, U.Skulme sameklē Keizariskās Mākslas veicināšanas biedrības skolu Moikas krastā. Lai kļūtu par skolas audzēkni, jāuzrāda kāds darbs, kas apliecinātu pretendenta spējas. U.Skulme uz ātru roku uzzīmē pašportretu un nokļūst galvas klasē.

Štiglicieši — brālis Otis, Emīls Melderis (tolaik — Millers) un Uga — dzīvo kopā. Mākslas vides tuvuma un valdzinājuma ietekmē Uga daudz cītīgāk apmeklē mākslas skolu nekā universitāti. Kamēr U.Skulme mācās universitātē, viņš priekšpusdienās dodas klausīties lekcijas, bet pievakarēs divas stundas zīmē skolā. Zīmēšana pie Ivana Biljibina noris reizi nedēļā. Iespējami bieži U.Skulme apmeklē Ermitāžu. Impresionisma vēsmas viņu ir spēcīgi ietekmējušas un vecie itāļi nesaņemsmīna, bet atsevišķi darbi saviļņo. Cītīgi U.Skulme iepazīstas ar grupas "Мир искусства" izstādēm.

Ziemas brīvdienās, pārbraucis mājās Jēkabpilī, Uga tēvam paziņo, ka grib pievērsties mākslai un tieslietas pamest. Samierināšanās rodas tikai tad, kad ar vecākā brāļa Kārļa atbalstu Uga tēvam izsaka kompromisa lēmumu. Viņš Mākslas akadēmijā studēšot arhitektūru. Atgriezies Pēterburgā, Uga Mākslas veicināšanas biedrības skolā ar pilnu spar u zīmē un glezno. Uzzinot, ka Rīgā paredzama latviešu mākslinieku grafikas izstāde, viņš iestiklo zīmējumus un nosūta tos uz Rīgu. Vairākos laikrakstos par Ugas darbiem ir labas atsauksmes, kas mazina tēva neapmierinātību.

1914. gada vasaras beigās Uga Skulme noliek iestājpārbaudījumus Pēterburgas Mākslas akadēmijas Arhitektūras nodaļā. Ir sācies 1. pasaules karš. Abi vecākie brāļi Kārlis un Otis tiek iesaukti karadienestā.

1915. gadā Petrogradā notiek latviešu mākslinieku izstāde,

kurai tēlnieks Teodors Zaļkalns, darbus vācot, izraugās trīs U.Skulmes zīmējumus — "Diānas medības", "Bungs", "Sauka" (eņģeļa cīņa ar velnu Saukas baznīcā).

1916. gada pavasarī Maskavā tiek rīkota latviešu mākslinieku darbu izstāde. U.Skulme tai iesniedz visus trīs jau Petrogradā izstādītos zīmējumus, piedevām vēl divus kolorētus zīmējumus — tēva portretu visā augumā uz kaļķu krāsns fona un panno metu "Endimiona nolaupīšana".

Drīz U.Skulme nokļūst karadienestā — sākumā viņš pāris mēnešus ir sapieru rezerves bataljona savvaļnieku rotā, tad tiek uzņemts inženieru karaskolā. 1917. gada sākumā karaskolu U.Skulme pabeidz un tiek nosūtīts uz Kaukāzu. Ceļš ir tāls, jo fronte ievirzījies vairākus simtus kilometru dziļi Turcijā, mežonīgu kalnu apvidū, Turcijas Armēnijā. Par U.Skulmes dienesta vietu kļūst pussagrauts ciemats Ašagi Nakeri, kas tulkojumā nozīmē Paradīzes puķu dārzs. Turpat tek straujā Eifrata. Būvējot frontes ceļus un tiltus, sapieru leitnants izmanto brīvos brīžus zīmēšanai. Motīvi ir neparasti, neredzēti — vientuļo kalnu ainavas, izpostītie ciemati, kurdu beku mītnes, nedaudz arī karavīru dzīves ainas. Visumā gan ainava liekas diezgan vienmuļa. Par Februāra revolūciju Petrogradā tikvien kļūst zināms, cik pačukst štāba rakstveži, telefonisti. Nekādu sevišķu pārmaiņu nav. U.Skulme drīz saslimst ar izsitumu tīfu, bet pēc tā pārciešanas izslimo malāriju. Ziemai aizejot, apkaime ir pārvērtusies. Ašagi Nakeri tagad patiesi atgādina Paradīzes dārzu. Zied ābeles, sarkanās un dzeltenās magones, mežrozītes, dažādas kalmes. Kalni ir vienos ziedos.

*Turcijas frontē. Mušagā.
Strautiņš. 1917*

Veselības uzlabošanai U.Skulme saņem divu mēnešu atvaļinājumu, kura laikā apciemo vecākus. Tie bēgļu gaitās no Jēkabpils pārcēlušies uz Rževu Krievijā. Top daudzi albumu zīmējumi, un, cik noprotams, viņš pagatavo vairākas kompozīcijas. Pirms atgriešanās Kaukāza frontē Uga Skulme paspēj aizbraukt arī uz Petrogradu, kur apprecas ar novadnieci Elzu Ērgli. U.Skulme tiek norīkots ceļu būvē Mušagā. Viņš tur ir vienīgais virsnieks, strādā kopā ar civilinžinieri. Būvdarbus veic turku gūstekņi. Arī šeit U.Skulme brīvajos brīžos zīmē. Albuma zīmējumos lasāmi autora pierakstītie Mušagas, Angičas, Šaitandagas vietu nosaukumi. Karavīra Turcijas zīmējumi ir diezgan smagnēji, formu veidojums — galvenokārt lineārs. Skarbās klintis, izlocītie koku stumbri, akmeņi, kalnu strauti, kalniešu mītnu kailā vienkāršība grafiski risinātiem darbiem ir atbilstoša. U.Skulme priekšniecībai lūdz pārcelšanu uz Ziemeļu fronti. Caur Maskavu viņš nonāk Petrogradā. Ir jau rudens, noticis par Oktobra revolūciju sauktais boļševiku apvērsums. Izmantojot iespēju mazliet aizkavēties, U.Skulme zīmē. Daži no šiem darbiem ir saglabājušies. Karadienesta pienākumus pildot, jādodas uz Ziemeļu frontes štābu Pleskavā. Tur saņemts norīkojums uz 25. korpusu, kura štābs atrodas Latvijā, Ērgļos. No turienes savukārt jāpārceļas uz štābu Ļaudonā. Ir sākušās pārmaiņas. Ar korpusa komisāra piekrišanu viņš tiek komandēts uz Petrogradu, uz 6. sapieru rezerves bataljonu. Tur pirms karaskolas iesāktas karavīra gaitas. Nonācis Petrogradā, U.Skulme izmanto tālredzīgi sarūpētās ārstu izziņas par pārciestu slimību sekām un nepieciešamību ārstēties. Līdztekus veselības uzlabošanas procedūrām lazaretē, vēl nepanācis demobilizāciju, viņš atjauno mācības Mākslas akadēmijā. Tur 1918. gadā stāvoklis ir nenoteikts. Vecā mācību sistēma jo bieži

tiek arī kritizēta, bet, kādai vajadzētu būt jaunajai, nav zināms. Attieksme pret padomju varu ir dažāda. Inteliģence visumā izturas atturīgi vai noraidoši. Tā sauktie kreisie mākslinieki, kas dēvējas par futūristiem, padomju iekārtai ir labvēlīgi, akadēmisti — naidīgi. Mākslas akadēmijā (tobrīd Brīvās mākslas darbnīcās) U.Skulme pašierosmē atsāk zīmēšanas nodarbības. Drīz personīgās darbnīcas vadītāja vietu iegūst Kuzma Petrovs-Vodkins. Tiek saņemta atļauja strādāt šajā darbnīcā. Akadēmijā saņemtā stipendija ir pārāk niecīga naudas kursa lejupslīdes dēļ. U.Skulmem paveicas iegūt mākslas daļas vadītāja vietu iecerētā mākslas žurnālā "Ось будящей мысли". Atalgojums ir ļoti labs, un par pārtikas sagādi kādu laiku nav jāraizējas. Jaunajam žurnālam vāku U.Skulme uzzīmē pats un sarūpē jau agrāk, pēc Oktobra apvērsuma veiktus zīmējumus. Žurnāls tomēr neiznāk, dzīve pārtikas trūkuma dēļ Petrogradā kļūst aizvien grūtāka. Tuvojoties Oktobra gadadienai, 13 darbnīcas audzēkņi meistara vadībā veic visai plašus svētku dekorēšanas darbus pie Marijas teātra. Trūcīgajiem jaunajiem māksliniekiem rodas iespēja nopelnīt. K.Petrova-Vodkina grupas lielie panno Oktobra svētkos ir gandrīz vienīgie reālistiska satura dekorējumi. Jo pēc revolucionārajiem notikumiem mākslinieki šķietas atbrīvojušies no patiesiem un iedomātiem radošā darba žņaugiem un darbojas, kā vien ienāk prātā. Ir radies mākslas juceklis, kurā pagrūti atšķetināt patieso no šķietamā.

Trūkuma dēļ turpināt mācības akadēmijā vairs nav iespējams, un U.Skulme dodas uz lekškieviņu, Serdobskas pilsētu Saratovas guberņā. Tur dzīvo viņa paziņa no Ķeizariskās Mākslas veicināšanas biedrības skolas laikiem grafiķis Nikolajs Kuzmins. Pa ceļam, braucot cauri Maskavai, U.Skulme pirmo

reizi redz franču jaunlaiku glezniecības lielmeistarus S.Ščukina un I.Morozova gleznu galerijās. Viņš ir sajūsmināts. Serdobskā U.Skulme ierodas 1918. gada decembra sākumā. Nokļūšana pilsoņu kara mazskartajā pilsētiņā ir ieguvums. U.Skulme atgūstas no bada novārdzinājuma, sāk strādāt vairākās pamatskolās un vietējās mākslas skolā ar skanīgu nosaukumu — Valsts brīvās mākslas mācību darbnīcas. Viņš publicē vietējā avīzē rakstus par mākslu. Tās ir pirmās U.Skulmes mākslas kritikas. Viņš palīdz izveidot Serdobskas muzeju, 1920. gadā piedalās vietējā mākslas izstādē. Muzejā nonāk arī daži U.Skulmes darbi, bet vēlāko laiku nekārtībās ziņas par tiem pagaisušas. Brīvajā laikā Serdobskā viņš daudz zīmē, glezno mazāk. N.Kuzminam ir augstvērtīgu grāmatu krājums, kas U.Skulmem sniedz gara veldzējumu.

Pēc 1920. gada Latvijas un Krievijas miera līguma beidzot ir iespējams atgriezties dzimtenē. Uga Skulme Rīgā iebruc gada beigās, dienu pirms nule mirušā Rīgas mākslinieku grupas gleznotāja Jēkaba Kazaka bērēm. Un tūdaļ nokļūst mākslas uzskatu un sadursmju virpulī, kurš sācies pirms viņa ierašanās un par kura upuri tiek uzskatīts Jēkabs Kazaks. U.Skulme kļūst par dedzīgu modernās mākslas ieskatu paudēju dažādos preses izdevumos. Publikāciju izteiksme nereti ir sakāpināta un bieži izraisa citādu uzskatu pārstāvju, īpaši jau konservatīvāk domājošo nepatiku un pretdarbību. 1921. gadā U.Skulme kļūst par Rīgas mākslinieku grupas biedru.

Neatkarīgās Latvijas sākumlaika pilsoniskajai sabiedrībai jaunās mākslinieku paaudzes mākslas izteiksmes līdzekļu meklējumi nav saprotami un pieņemami. Daudzus satrauc laikmetīgo mākslas virzienu apzīmējumi vien — ekspresionisms, kubisms, futurisms. Lai gan jaunie mākslinieki, kuru kodolu veido tieši

Rīgas grupas biedri un citi viņiem simpatizējoši jauni gleznotāji, savos mēģinājumos būtībā nekādās galējībās nenonāk, konservatīvās aprindas jauno mākslā saskata visādus nāves grēkus. Arī komunistiskās mākslas importu no Padomju Krievijas. Zināmā mērā šādam pārmetumam ir pamats. Pasaules un pilsoņu kara norišu svaidīti, daudzi topošie mākslinieki patiesi un itin labi ir iepazinuši Padomju Krievijas kreiso mākslu, kas savukārt daļēji veidojusies Rietumeiropas mākslas strāvojumu ietekmē. Tikai retais no jaunajiem pats pabijis Rietumos. Gluži dabiski, ka agrāk mazzināmajā un neredzētajā jaunie šķītās saskatām mākslas īsto rītdienu.

Pēc atgriešanās no Krievijas gleznojumus U.Skulme veido, ietverot tajos gan kubisma, gan konstruktīvisma elementus. Krāsziens tāpat kā vairākus turpmākos gadus ir neizvērsts, vienmuļš. Reizumis ar atsevišķiem krāsainākiem uzsvāriem.

1922. gadā U.Skulme iegūst Kultūras fonda pabalstu — stipendiju studiju ceļojumam ārzemēs. Rodas iespēja gandrīz trīs mēnešus pavadīt Parīzē. Ceļabiedrs ir Kārlis Miesnieks, tāda paša pabalsta saņēmējs. Braucot cauri Berlīnei, uzkavēšanās iznāk īsa. Lai gan inflācijas dēļ dzīve ārzemniekam Berlīnē ir ļoti lēta, mākslinieku šī pilsēta nesaista. Noskaņas mainās, ar vilcienu tālāk braucot, — Beļģijā un Francijā.

Dzīvei Parīzē U.Skulme izveido stingru dienas kārtību. Tas ir mākslas studiju turpinājums. Rīta cēlienus viņš pavada muzejos, galerijās, izstādēs, pēcpusdienās, dažkārt kopā ar K.Miesnieku, zīmē modeļus Kolarosi akadēmijā. Noteiktās stundās tur pozē apgērbti un kaili modeļi. Apmeklētāji akadēmijā ir no visas pasaules. Zinoši, iesācēji, amatieri. U.Skulmes pagatavoto zīmējumu apjoms ir prāvs. Uzmetumu formālajā izpildījumā

Uzmetums Kolarosi akadēmijā Parīzē. 1922/23

Uzmetums Kolarosi akadēmijā Parīzē. 1922

Uzmetums Kolarosi akadēmijā Parīzē. 1922/23

jūtama viņa tālaika pastiprinātās intereses — Pablo Pikaso ietekme. Pavisam maz zīmēta pilsēta. Gleznajumu nav. Vakarus mākslinieks pavada kafejnīcās, kur viņa biedrs daudzkārt ir mūziķis Jūlijs Sproģis, pēc kura ieteikumiem U.Skulme noskatās operas un baleta izrādes, noklausās vecās un jaunās mūzikas koncertus. Pēc pirmajiem sajūsmīnītiem iespaidiem var salīdzināt un vērtēt. Cik vien iespējams pamatīgi Uga Skulme cenšas iepazīt dažāda laika

Pablo Pikaso darbus, tāpat viņa laikabiedrus Huanu Grisū un Žoržu Braku. Viena laiku mākslinieks daudz uzmanības veltī vecmeistariem. Viņu īpaši saista 15. gadsimta gleznotājs Žans Fukē, 17. gadsimta kompozīciju meistars Nikolā Pusēns. N.Pusēna gleznu konstrukcijas viņš uzskata par tik spēcīgām, ka tās varētu formulēt ģeometriski. Liekas, ka šajos ieskatos pavīd kādreizējo arhitektūras studiju iespaidi. Arhitektonikas izjūtas laiku pa laikam izpaužas dažos vēlāko gadu U.Skulmes darbos, galvenokārt zīmējumos.

Latvijas sūtnis Francijā Oļģerts Grosvalds izrāda Ugam Skulmem ap 300 sava brāļa Jāzepa Persijas zīmējumus un akvareļus, dod ieteikuma vēstules privātkolekciju apskatei, palīdz nodibināt pazišanos arī ar franču gleznotāju un arhitektu Šarlu Eduāru Žanerē (Lekorbizjē), tas savukārt — ar Amedē Ozanfānu. Abi mākslinieki pret ciemiņu ir ļoti laipni. U.Skulme pārliecinās, ka arī franču mākslinieki maizi ar glezniecību nopelnīt nevar, jāveic citi pienākumi. Viņu iepriecina tas, ka uzskati par laikmeta mākslas uzdevumiem gandrīz sakrīt. Abi franču mākslinieki ir nodibinājuši savu mākslas žurnālu "L'Esprit nouveau", kas tulkojumā nozīmē "Laikmeta jaunais

gars". Nodibinātā pažišanās palīdz izveidot Rīgas grupas mākslinieku sadarbību ar žurnālu.

No Parīzes U.Skulme pārrodas ideju un ierosmju pilns. Viņš uzskata, ka ir vairāk pieredzējis dzīves un mākslas izpratnē. Daudz plašāks kļuvis nojēgums par franču mākslas vērtību, sākot jau no tālās pagātnes. Līdztekus jaunākā laika mākslai U.Skulme vēro un vērtē impresionisma un postimpresionisma glezniecības sasniegumus. Vērtības viņš nenoliedz, bet pretēji agrās jaunības gadu jūsmai šādai glezniecībai nākotni neskata.

Parīzes pirmā apmeklējuma laikā par mākslas jauno principu galvenām virzītājspējām U.Skulme uzskata P.Pikaso un tam radniecīgus meistarus. Tas spilgti atspoguļojas viņa glezniecībā, kā arī zīmējumos gan pirms, gan pēc Parīzes ceļojuma. Bet ne ilgstoši. Nerimīgais meklētāja gars neļauj apstāties. U.Skulmes mākslā nav sastinguma.

Aizraušanās ar kubismu un daļēji konstruktīvismu U.Skulmem ilgst apmēram piecus gadus. Pirmie mēģinājumi ir uzsvērti ģeometrizēti. Viņš labprāt strādā brīvā dabā. Vairāki ģeometrizēšanas posma gleznojumi darināti lauka apstākļos. Tā nav plenēra glezniecība pierastā izpratnē. Dabas iespaidi turpat uz vietas nesaudzīgi, radikāli pārveidoti vairāk vai mazāk nosacītās formās — shēmās. Lai gan darbu nosaukumos norādīta gleznojumu vieta, tās ir kubistiski konstruktīvas kompozīcijas, kam varētu izraudzīties jebkurus apzīmējumus. Skarbas, mazdzīvīgas, brīžiem tuvas ornamentam. 1922./1923. gadā mākslinieka gleznieciskās kompozīcijas joprojām saglabā cietumu, bet risinājums jau ir citāds. Autors svārstās — dažās gleznās ieviešas krāsainība, ir izteiktāks telpiskais risinājums. Toties ir arī pavisam plakani, aplikācijveida darbi. Figūru veidojums ir

Tēja. Ap 1923

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

95-17542/

gan plakans, iekļauts dažādu salauzītu formu rēbusā, gan klucīgi apjomīgs, ļoti vienkāršots reālais. Autors gleznas datējis galvenokārt 20. gadu sākumā un ne katreiz. Negaidīto un straujo gleznošanas paņēmieni pārvērtībās, dažādos meklējumos U.Skulme spēj būt pat ļoti atšķirīgs. Liekas, ka ar kompozīciju "Koncerts" viņš ir sasniedzis 20. gadu sākumā aizsāktu meklējumu virsotni, jo visi vēlākie gleznojumi jau ir atkāpe. Kubisma un konstruktīvisma mēģinājumu posms beidzas.

Atvadīšanās no kubisma, no P.Pikaso ietekmes nenoris tik spēji, kā visu iesākot. U.Skulmes gleznojumu formu valoda pamazām sāk virzīties uz konkrētu reālismu. Telpiskuma neievērošana viņa konstruktīvās un kubistiskās ievirzes darbos visumā bijusi maz izteikta. Pat pirmajos, negaidīti radikālajos gleznojumos mākslinieks neatbrīvojas no dziļuma ilūzijas radīšanas. Sākotnējos, 1921. un 1922. gada darbos cīņa ar telpiskumu un netelpiskumu svārstās, bet vēlākajos gados pārliecinošu pārsvaru gūst telpiskuma iezīmes, kas turpina palielināties.

Attālināšanos no 20. gadu sākuma mēģinājumiem interešanti raksturo dažas ap 1924. gadu gleznotas Jēkabpils ainavas. Tās jau ir noteiktu vietu tēlojošas — mākslinieka vecāku mājai tuvā apkārtnē un pašmāju pagalmā. Formu risinājums ir daļēji ģeometrizēts. Vienā kompozīcijā iekļautas dažādas ārpus pieņemtajiem perspektīvas likumiem veidotas plaknes un laukumi. Vai tās nav atmiņas par K.Petrova-Vodkina idejām un teorijām Pēterburgā? No šā darbības posma saglabāties maz. Pāreja uz turpmāko, reālistiskāko formu glezniecību notiek apmēram divu gadu garumā — 1924. un 1925. gadā.

20. gadu sākumā nozīmīgs darbs ir cikls "Nabagu bībele". Pie tā U.Skulme sāk strādāt 1921. gadā. Tā ir grafīta zīmūļa tehnikā

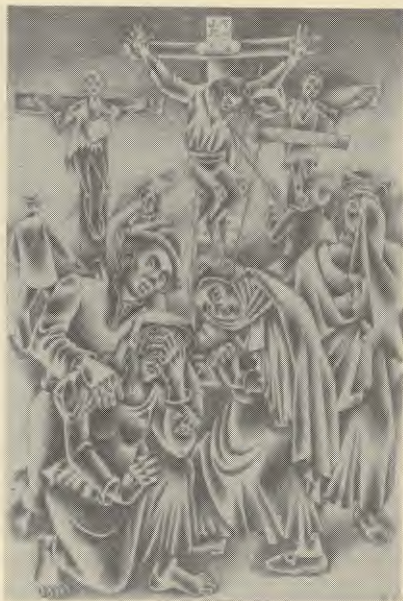

Muzicējot. 1925

veidota kompozīciju sērija nezināmā kopskaitā. Ar ciklu saistāmas vairākas citas kompozīcijas, kuras mākslinieks pats gan tajā nav iekļāvis. Autors sacījis, ka zīmējumi nav domāti kā vīduslaikos izplatītā nabago grāmata ar neliekiem attēliem un paskaidrojumiem, bet gan, ka tā ir bībele no nabago viedokļa.

U.Skulmes atsākto reālistisko glezniecību 1925. un it īpaši 1926. gadā raksturo sevišķi atturīgs, pat monohroms krāszieds.

1927. gads U.Skulmem ir drūms, jo februārī tragiski iet bojā dzīvesbiedre Elza. Notikušā atbalss ir 1928. gadā gleznotā ainava ar ģindeņiem. Depresijas nomākts, mākslinieks nodibina jaunu ģimeni, apprecas ar filoloģi un mediķi Kseniju Grāveri. Vasarā U.Skulme glezno Ogrē. Viņš apmeties sievas Ksenijas vecāku vasarnīcā Jaunogrē, kas sākotnēji saukta par Mālkalni. Gleznošanai Jaunogre nav īpaši ierosinoša, bet ar labu gribu arī te var rast ko darīt. Labākie viņa gleznojumi gan ir tie, kas darināti dažus kilometrus attāļajā Vecogrē pie Ogres upes. Tie ir dabasskati ar monumentālisma iezīmēm — kompozicionāli labi līdzsvaroti, stipri krāsaināki par iepriekšējo gadu darbiem. Viņš neatgriezeniski pievērsies glezniecībai, ko mēdz saukt par jauno lietisķību, ar to saprotot pastiprinātu priekšmetiskumu, formu un detaļu izstrādājumu. Tiek izmēģināti Parīzes studiju mēnešos pētītie puantilistu glezniecības paņēmieni. Ar šo metodi, uz gaišas pamatnes līdzās novietojot dažādu krāsu mazus laukumņus — punktus, var panākt lielāku piesātinājumu, nekā krāsas sajaucot uz paletes un tad

Krustā sistais. Ap 1925

No cikla "Nabagu bībele".
Ap 1925

uz pamatnes uzklājot blīvi. U.Skulmem gan nav neviena darba, kas būtu pilnībā darināts šādā optiskā krāsu sajaukuma tehnikā. Viņš puantilismu izmantojis vairāku ainavgleznojumu atsevišķām detaļām, parasti debesīm, koku lapotnēm. U.Skulmes izraudzītie peizāžu uzdevumi ir sarežģīti. Tie ir krūmu un koku biezokņi pie brūnu ūdeņu strautiem, krāšņu, raksturīgu upmalas koku silueti dolomītu lauskām nosētā krastmalā, plaknē grūti atainojama koku, krasta, upes un pretējā krasta perspektīva bez dziļuma ilūzijai vēlamām ievadlīnijām vai laukumiem.

Krāsainākas glezniecības meklējumu pārejas gaitā raksturīgs ir 20. gadu beigās veiktais Inčukalnā, Daugavpilī, Krāslavā. Tāpat Rīgā — dzīvesvietas tuvumā Andrejostā un Viesturdārzā. Lauka apstākļos darināto gleznu formāti

ir vidēji lieli. Pa dzīvokļa logu Daugavmalā gleznotie darbi — prāvāki (gan ne visi), jo tad nav bijis tāda laika ierobežojuma, kā strādājot plenērā. Šajos darbos sastopama daudzveidība virsmas apdarē, izmēģināti dažādi paņēmieni krāsu klājumā.

1930. gadā U.Skulme iegūst Kultūras fonda pabalstu Itālijas studiju ceļojumam. Pirmā apstāšanās ir Varšavā, tālāk ceļš ved uz Krakovu. Tur māksliniekam ļoti patīk, sevišķi Vavelas pils. Jana Matejko muzejā skatāmi bezgala daudzi zīmējumi viņa daudzfigūru gleznām. Vinē sajūsmīna Lihtenšteina galerija, Modernās mākslas muzejs. Venēcija šķiet skaistākā pilsēta, kāda jebkad redzēta. Tālāk ceļš ved uz Paduju ar Džoto fresku gleznojumiem, Donatello Gatamelatas jātnieka statuju, Andrea Mantenjas freskām. Florence māksliniekam vairs nešķiet tik

pievilcīga kā Venēcija. Zudis jūras pilsētas gleznieciskums. Bet viņam patīk Florences dārzi un, protams, daudzās galerijas. Te viņš aplūko arī pili "Palazzo Vecchio", kuras torni Pēterburgas akadēmijā rasējis perspektīvā. Roma U.Skulmem šķiet tumši brūna, varena, nopietna. Bet, paceļoties kalnā un lūkojoties uz pilsētu, tā šķiet dedzināta kaula sidrabainā pelēkumā. Spēcīgāko iespaidu rada Mikelandželo "Pastarā tiesa" Vatikānā. Neapolē māksliniekam ļoti patīk muzejs, bet pilsēta liekas savāda ar neparastām ielām. Aplūkojis Džoto nāves triumfa freskas Pizā, viņš dodas uz Turīnu un tālāk — uz Parīzi. Arī ārpus muzejiem U.Skulmes Itālijas sajūtas ir izteikti gleznieciskas. Venēciju viņš atceras gaišu un krāsainu, Paduju — pelēcīgu ar zaļu iepriecinošu strūrīti pie Arēnas kapelas, Florenci — pelēki brūnu, Romu — tumšbrūnu, Pizu — žilbinošu ar baltumu, paltumu. Uzturēšanās Parīzē pēc septiņiem gadiem ir īslaicīga. Vislabāk atmiņā paliek iespaidi no Ežēna Delakruā izstādes Luvrā.

Ar mākslu nopelnīt iztiku nav iespējams, vajadzīgs maizes darbs. U.Skulme ilgstoši strādā par skolotāju. No 1921. līdz 1923. gadam viņš ir pedagogs Latvijas Mākslas veicināšanas biedrības skolā, kur māca glezniecību, perspektīvu, stilu mācību, no 1923. līdz 1926. gadam vada Tautas universitātes zīmēšanas studiju. 1922. gadā U.Skulme ir satīriskā žurnāla "Ho-ho" atbildīgais redaktors. No 1923. līdz 1927. gadam viņš vada savu bezmaksas mākslas studiju. Te audzēkņi izveido pašpārvaldi, gādā par telpām un modeļiem. No 1925. gada U.Skulme strādā par zīmēšanas un mākslas vēstures skolotāju Rīgas pamatskolās un ģimnāzijās, no 1929. līdz 1941. gadam viņš ir Raiņa vakarskolas skolotājs. Pēc 1934. gada 15. maija mākslinieks zaudē tiesības strādāt valsts un pašvaldības

Ilustrācija hrestomātijā
"Darbs un dzīve". 1921

skolās. Tā iemesls ir U.Skulmes daudzās kaismīgās publikācijas. Viņš tiek uzskatīts par kreisas ievirzes mākslinieku. Tomēr skolotāja vietu Raiņa ģimnāzijā un Beķeres privātgimnāzijā viņš nezaudē.

Par mākslas jautājumiem Latvijā U.Skulme rakstījis daudz, jau no 1921. gada. Ilgstoša sadarbība viņam ir ar literāro žurnālu "Daugava". Gandrīz katra mēneša numurā hronikas nodaļā atrodami U.Skulmes apcerējumi par svarīgākām izstādēm, komentētas gleznu, retāk skulptūru reprodukcijas, izteiktas pārdomas par mākslas norisēm vispār.

30. gadu sākumā U.Skulmes glezniecībā palielinās interese par paletes naža izmantošanas iespējām. Viņš ar to sekmīgi kāpina krāsu intensitāti. Ir zināms — jo gludāks krāsu uzliciens, jo tas rada košāku iespaidu. Līdzās novietoti vienas krāsas uzklājumi ar otu un paletes nazi ir atšķirīgi. Gludāka virsma labāk atstaro gaismu.

Krāsainības pastiprinātu meklējumu laikā mākslinieks mazāk strādā darbnīcā, jo pa īstam izvērst kolorīta bagātināšanu var tikai brīvā dabā, plenērā. Viņa glezniecības sezonas gads atšķiras, ziemu strādājot mājās — telpās, darbnīcā, bet vasarās — laukā, zem klajas debess. Tas sakrīt ar mākslinieka maizes darba apstākļiem, jo dzīvei nepieciešamo viņš nopelna, strādājot par skolotāju vairākās pamatskolās un studijās. Tur vasarās nodarbību nav.

Līdzīgi ainavgleznām, arī ziedu kompozīcijas izmantotas gleznieciskās bagātināšanās mērķiem. Sākumā puķu gleznas ir vēl pasaugas, atpaliekot no sulīgākajām ainavām, taču drīz atšķirības nolīdzinās. Īstais puķu kluso dabu uzplaukums noris apmēram 30. gadu vidū un pēc tam, laika ritumā sasniedzot izcilu izteismīgumu. Šie darbi, neraugoties uz brīvo, atraisīto

gleznojumu, saglabā skaidru uzbūvi. Sākotnēji autors ziedus glezno telpā, uzskatāmi, bet neuzbāzīgi parādot istabas iekārtu, dažādus blakuspriekšmetus. Vēlāk telpiskuma iezīmes samazinās, tomēr no tā neatsakoties. Autors labprāt izmanto drapērijas, ziedu vāzei vai krūzei līdzās novietotus nedaudzus priekšmetus.

Ļoti labprāt Uga Skulme atkārtoti brauc gleznot uz Koknesi un Siguldu — ne vienreiz vien kopā ar Ģedertu Eliasu, lai gan abi mākslinieki ir izteikti savpatņi, kam barā gleznot nepavisam nepatīk. Pērses ūdenskrituma gleznojums ir viens no tā laika labākajiem U.Skulmes darbiem. Te bagātīgi lietots paletes nazis un panākts iespaidīgs krāsainības sakāpinājums. U.Skulme glezno arī Rīgas Jūrmalā — Ķemeros, Majoros. Katru vasaru viņš cenšas nokļūt vecāku mājās Jēkabpilī, kur jūtas vislabāk, lai gan uzskata, ka mazpilsēta nav gleznieciska. Kad daudzus gadus vēlāk mākslinieks atkal nonāk Jēkabpilī, viņš pārsteigts atzīst jaunības gadu maldus.

1934. gadā U.Skulme par saviem līdzekļiem dodas uz Parīzi un tālāk — uz Spāniju. Parīzē viņš atkal var studēt vecmeistarus un modernistus. Pirmā apstāšanās vieta Spānijā ir Katalonijas galvaspilsētā Barselonā. Lielu, apjomīgu, plaša vēriena mākslas muzeju te nav, bet saista pati pilsēta. Tālāk ceļš ved uz Madridi, uz Prado muzeju. Te ir lielākā daļa spāņu mākslinieka Djego Velaskesa gleznu, daudzi El Greko, tāpat Fransisko Hosē Goijas darbi. Pēc trim Madridē pavadītām dienām Uga Skulme dodas uz Toledo, kur redz daudz El Greko darbu un meistara māju. Atpakaļceļā mākslinieks dodas caur Basku zemi, gar Biskajas līci uz Parīzi un pēc īsas uzkavēšanās — mājup.

30. gadu glezniecībā U.Skulme nav viendabīgs pat viena laika darbos. Līdztekus krāsainajai ainavu un daļēji arī puķu

glezniecībai viņš darina paprāvas plikņu kompozīcijas ar stipri sašaurinātu krāsziedu. Ar savu uzbūvi šīs aktu gleznas dod iespēju noprast gūtos iespaidus Parīzes, Itālijas un Spānijas mākslas darbu krātuvēs. Liekas, ka zināmā mērā tā sauktais muzeju tonis ir arī gleznu krāsu izveidē. Neparasti, ka strādājot brīvā dabā, mākslinieka kolorīts veidojas pavisam citādāks, nekā gleznojot darbnīcā, — skanīgāks. Autors labprāt gleznojis uz pašgruntētiem džutas auduma importa cukurmaisiem. Tai laikā cukurmaisū blīvā auduma izmantošana gleznu pamatnēm ir Latvijā raksturīga parādība.

Vairākas U.Skulmes gleznotās aktu vienfigūras kompozīcijas ir īpatnas izteikti klajā vienkāršībā. Tām noņemts vismazākās romantikas plīvurs. Juteklības trūkums gan nav absolūts. Kāda kaila matu kārtotāja ar rokas spogulīti (nosacīts gleznas nosaukums varētu būt — "Rīts", ap 1932. — 1933. gadu) nav iekļaujama askētiskajos, gandrīz vai bezkārdinājuma plikņos. Meitene ar spoguļi ir viens no retajiem U.Skulmes aktu eļļas gleznojumiem, kurā ieskanas "zemes" jūtas. 30. gadu pirmās puses un arī nedaudz vēlāk veiktajos kailo modeļu gleznojumos mākslinieks lieto galvenokārt paletes nazi. Pēc gleznu iekļājumā ar otu viss turpmākais tiek izpildīts ar šo rīku. Ar paletes nazi gleznots viss — sieviešu ķermeņi, mēbeles, drapērijas, telpu foni, ainaviskie dziļumplāni, arī sejas, rokas, turklāt — nevainojami. Arī šā laika ģīmetnēs U.Skulme labprāt lieto paletes nazi. Tas izmantots pat visai smalku detaļu un toņu pāreju gleznojumā. Ģīmetnēs nav aktu gleznu biežā, vienmērīgā krāsu slāņa.

Ap 30. gadu vidū U.Skulmes darbos aizvien vairāk un plašāk ieviešas gleznojums ar otu. Mākslinieks joprojām ar paletes nazi noklāj prāvus laukumus, bet ne vairs tik biežā kārtā kā

1. Pašgūmetne karavīra frencī. 1919/1920

2. Jēkabmiests. 1921

3. Ilustrācija pasaku krājumam "Tūkstoš un viena nakts". 1921

4. Cirkus mākslinieki. 1921

5. Jēkabpils. 1922

6. Jēkabpils. 1922 ⇨

7. *Pašgūmetne. Ap* 1923

8. *Kompozīcija*. 1923

9. *Klusā daba*. 1923 →

10. *Koncerts*. 1923

11. *Sauka*. 20. gadu vidus

12. *Elza Skulme*. 1926 ➡

14. Klusā daba ar gladiolām. 30. gadu sākums

15. Vakars Platones "Zilēns". 30. gadu sākums

16. Rīga. Pagalms Ēertrūdes ielā (Priekšpilsēta). 30. gadu sākums

17. *Kulšana Baldonē*. 1931

18. Pērses ūdenskritums (Pērse pie Kokneses). 1932

19. Jurgis (Zēns. Zēna portrets. Jurgis zīmē). 1933/1934

20. Daugavmalā. 1935/1936

21. Ceriņi. 1935

22. Varavīksne. 1936

23. *Klusā daba (Ziedi)*. 1937

24. *Pļauja*. Ap 1937

25. *Krusta nešana (Golgatas ceļš). Ap 1938*

26. Dundaga. Dikis. 1938

27. *Baltie ceriņi*. 1939

28. *Peldētājas*. 1939

29. *Ganos*. Pitrags. 1939/1940

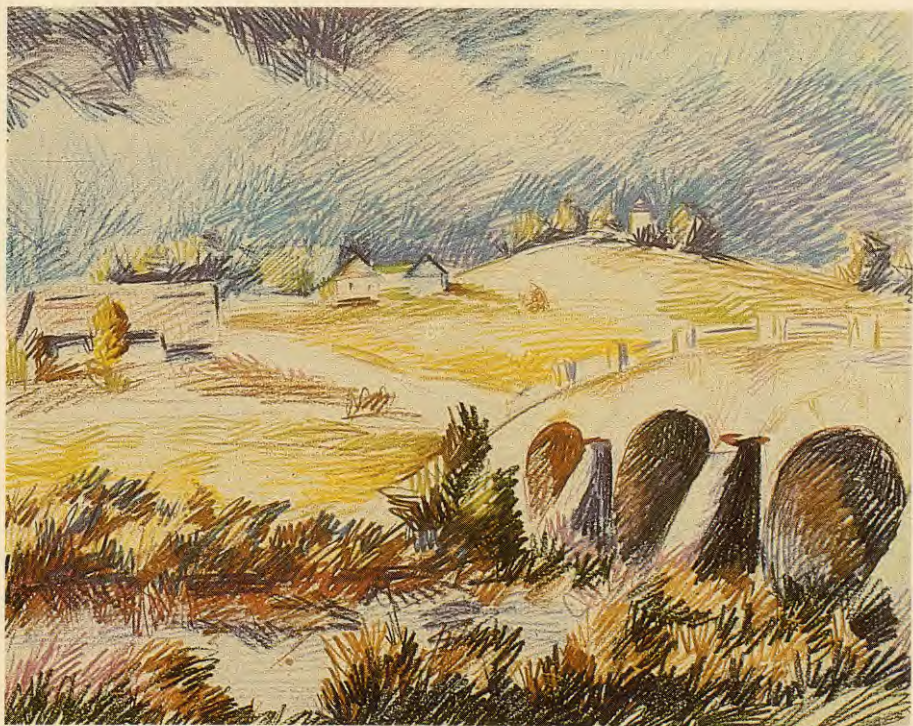
30. *Pliknis. Ap 1940*

31. *Lestenes ainava*. 1942

32. *Rudens puķes ar āboliem*. Ap 1943 ➡

33. Tilts pār Abavu Grenčos. Ap 1943

iepriekš. Sliepes ziedienam nereti spīd cauri pamatne — audekls.

1937. gadā par saviem līdzekļiem mākslinieks dodas uz Parīzi, uz Pasaules izstādi. Viņš zina, ka plašās izstādes laikā paredzētas apjomīgas mākslas ekspozīcijas. Redzētais pārsniedz cerēto. Beļģijas, Šveices, Holandes, Norvēģijas paviljonos diezgan liela vieta atvēlēta baznīcas mākslai. Vai tā būtu nojausma par tuvajiem, drausmajiem 2. pasaules kara gadiem? Pasaules izstādē ievērtību rod Itālijas paviljona kuplā mākslas izstāde, kurā parādīta itāļu jaunlaiku glezniecība un tēlniecība, sākot ar jaunklasīkiem un beidzot ar futūristiem. U.Skulme ievēro itāļu mākslinieku īpatnību tieksmē uz brūnajām krāsām un noteiktu formu, vienlaikus nepakļaujot mākslas darba stāstījumam plastiskos uzdevumus. Tas ir bieži diskutētais sižeta jautājums tēlotājā mākslā. Raksturīgi, ka modernā glezniecība rādīta daudzu zemju paviljonos — Dienvidslāvijas, Rumānijas, Zviedrijas, Norvēģijas. U.Skulmem tas izraisa daudz pārdomu un salīdzinājumu — kur gan ir latviešu tēlotājas mākslas vieta pasaulē?

Gleznas izstādītas arī Krievijas paviljonā. Agrāko un savas paaudzes Krievijas glezniecību U.Skulme diezgan labi pazīst kopš skološanās laikiem Pēterburgā. Jaunajā Krievijā, ko tagad sauc par Padomju Savienību, mākslā sākušies citi laiki. Tas atspoguļojas Parīzes izstādē. Acīmredzot lai neiebidētu Rietumeiropas skatītājus, Pasaules izstādē padomju mākslas administratori līdzās aģitgleznojumiem ar Staļinu parādījuši vienu otru nopietnāka satura darbu. U.Skulme vēlāk publicē savus iespaidus par Krievijas paviljonā redzēto: "Jaunais virziens Krievijas mākslā, tā sauktais padomju reālisms, pēc būtības ir "peredvižņiku" sabiedriskā reālisma turpinājums jeb,

pareizāk, atdzimšana, tikai agrāko pelēko krāsu vietā jaunā virziena mākslā nākusi sarkanā." No padomju ideoloģijas viedokļa tie ir ķecerīgi vārdi. Bet pēc trim gadiem Latvija ar saviem māksliniekiem, arī U.Skulmi jau atradās padomju režīma pārziņā.

Izcilākais notikums Pasaules izstādes laikā mākslinieka skatījumā ir franču mākslas šedevru izstāde (darbi līdz 19. gadsimta beigām). Tur savākti vairāk nekā 1300 darbi no daudziem franču provinces muzejiem, baznīcām un no visām pasaules malām. Par izstādes turpinājumu jāuzskata grandioza franču modernistu izstāde atsevišķās, plašās Parīzes pilsētas muzeja telpās. Nekur un nekad 20. gadsimta franču māksla vēl nav tik plaši parādīta — gan glezniecībā, gan skulptūrā. Vienlaikus Parīzē ir daudzas citas muzeju un galeriju izstādes, arī mazāk parasta tautas glezniecības — franču naivistu māksla.

No Parīzes Uga Skulme dodas uz Itāliju, galvenokārt nepieredzēti plašās itāļu gleznotāja Jakopo Tintoreto izstādes dēļ Venēcijā. Jāpiebilst, ka J.Tintoreto ir no tiem vecmeistariem, kam pievērsta īpaša U.Skulmes uzmanība, turklāt ne īslaicīga. Mākslinieka pašrocīgās piezīmes un uzmetumi ceļojumu piezīmju blociņos un izstāžu katalogos ir zīmīgi. Atceļā uz Latviju U.Skulme iepazīstas ar mākslas darbu krātuvēm Minhenē, Drēzdenē un Berlīnē. Viņa atzinums ir šāds: "... kas attiecas uz pašu vācu mākslu, tad nav ieteicams to pētīt pēc franču, beļģu, norvēģu un itāļu mākslas." Bet vācu jauno mākslu nosaka oficiāli deklarētas idejas, valsts programma mākslai, "kas tik tuva pēc savas būtības Maskavai. Jaunā programmā sludināts, ka kubismam, dadaismam, futurismam neesot nekā kopēja ar vācu tautu".

Notikumi Latvijā 1939. gadā ar tiem sekojošo daļējo krievu okupāciju maina daudzus nodomus. Rezerves sapieru leitnants U.Skulme tiek iesaukts Latvijas armijā. Ar nepieļaujamu novēlojumu steigā tiek plānota aizsardzības līnijas veidošana pret bīstamo austrumu kaimiņu. Galu galā nekas netiek izdarīts, sapieru darbs nav vajadzīgs, un mākslinieks pēc dažiem mēnešiem tiek demobilizēts.

30. gadu otrā puse U.Skulmes mākslā atkal ir pārvērtību laiks. Aizvien plašāk ieviešas viņam raksturīgais otas raksts. Ar ne visai lielām otām liktie īsie, aprautie krāsas laukumīņi veido ņirbošas, dinamiskas piesātinātas noskaņas. Mākslinieka darbiem bieži piemīt drudzainība, kas saistīta ar viņa paša trauksmaino, nemierpilno raksturu. Šī nolemtības, liktenīguma un satraukuma sajūta izrādās pamatota.

Kādus 4–5 kilometrus atstāvis no lībiešu jūrmalas prāvākās apdzīvotās vietas Mazirbes atrodas savrups, kluss nostūris — zvejnieku ciemats Pitrags. Tuvu jūrai, prāvas kāpas piekāpjē un aizsegā "Lauļu" mājiņā mitinās baptistu sludinātāja atraitne. Ieteikums doties gleznot uz Pitragu U.Skulmem kļūst par nozīmīgu norīšu sākumposmu. Raksturīgi, ka, tieši brīvā dabā strādājot, noris izteismīgākās pārmaiņas U.Skulmes glezniecībā. Tā arī šoreiz — Kurzemes jūrmalā Pitraga trijās vasarās, sākot ar 1938. gadu, stipri mainās un veidojas kārtējā un šoreiz paliekošākā U.Skulmes glezniecība. Plānus, ar sašķidrinātu krāsu vai paletes nazi noklātus pamatnes laukumus, kur tikai vietumis sastopami biezāki otas uzlicieni, nomaina citāds gleznojums. Aizvien biežāk sakāpināts, itin kā uzbudināts otas raksts kļūst par svarīgu gleznojumu sastāvdaļu. Kāpās un jūras krastā mākslinieks glezno maz. Daudz ierosinoša viņš atklāj gan pašā Pitragā, gan tuvējā Košragā, Saunagā, Vaidē. Viņa

uzmanību īpaši saista vēl šur tur saglabājušās agrāko laiku celtnes — zvejas rīku namiņi, klētis ar jūrmalniekiem raksturīgu jumtu segumu, kāršu žogi. Kapos vēl atrodamas senlaiku apbedījumu zīmes.

Kārtējā gleznošanas izbraukumā uz Pitragu, trešajā pēc skaita, U.Skulme pieredz Latvijas republikas sagrāves sākumu. Pirms oficiālajiem ultimātiem ne pārāk tālu no Kurzemes krasta jūrā dežūrē krievu zemūdenes, aiztur un pārmeklē lībiešu ciemu zvejniekus. No Kolka puses pludmalē uzrodas smagā automašīna ar plīvojošu sarkanu karogu. Radio runā Kārlis Ulmanis, kas solās palikt savā vietā un aicina citus rīkoties tāpat. Par gleznošanu vairs nav ko domāt, jāatgriežas Rīgā. Energiski, vēl gados jauni vīri lemj par citādu mākslas dzīves kārtību. 30. gadu beigās Rakstu un mākslas kameras uztiptā Latvijas Tēlotājas mākslas biedrība, kas apvienoja visas agrākās mākslinieku grupas, arī Rīgas grupu, tiek likvidēta. Sākumā nodibina mākslinieku arodbiedrību. Mākslinieku savienības izveidošanai 1941. gada aprīlī ar kompartijas centrālkomitejas rīkojumu tiek nodibināta organizācijas komiteja. Orgkomitejā (pēc Krievijas parauga ieviešas dažādi saīsinājumi) kopā ar vairākiem citiem māksliniekiem ieceļ arī U.Skulmi. Viņam drīz jādodas uz Maskavu, lai piedalītos visaptverošās mākslinieku savienības kongresā un tuvāk iepazītos ar šo organizāciju. Pēc vairāk nekā 20 gadiem atkal var aplūkot S.Ščukina un I.Morozova krājumu — lielisko franču moderno glezniecību Puškina tēlotājas mākslas muzejā. Bet kongresā jau tiek kritizēts formālisms, nelabvēlīgi novērtēta Rietumeiropas māksla. Tās ir Latvijā nepazīstamas vēsmas, kas īsto spēku iegūst tikai pēc 2. pasaules kara, otrās krievu okupācijas laikā.

1940. gada vasaras notikumi Latvijā un kaimiņos pat

ideālistiem un lēticīgajiem ātri atsedz īstenību. Mainoties iekārtām, mainās arī cilvēki. Vāji slēptajam krievu mesianismam un šovinismam atrodas iztapīgi pakalpi. Tiek sameklētas U.Skulmes agrāko gadu publisklācības par vēlamo un nevēlamo latviešu mākslā. Viņš mudinājis ierosmes meklēt nevis Austrumos, bet Rietumos. Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai un Izglītības ministrijai iesniegtajos izrakstos ir arī šāds: "Nekavējoties jāver logi vaļā, lai pa tiem ieplūstu aziātiskiem kāpostiem piesmakušajās mūsu istabās Eiropas vēji." (Daugava, 1933, nr. 8.) Tieši šī atziņa, gan ne vienīgā, izpelnās jaunās padomju administrācijas dažādo pārstāvju lielāko sašutumu. Denunciācijas ietekme U.Skulmes dzīvē padomju apstākļos nekad nezūd. Pats par sevi saprotams, ka sliktas ir izredzes iegūt profesijai atbilstošu darbu. Nelāgās reputācijas dēļ vairs nav iespējams turpināt ilggadējos zīmēšanas un mākslas vēstures skolotāja pienākumus vakarskolā Raiņa ģimnāzijā. Kādu laiku U.Skulme strādā Mākslas muzeja bibliotēkā. Vēlāk Mākslas akadēmijā viņš ir stundu lektors glezniecības tehnikā. Lai nedaudz piepelnītos, U.Skulme kopā ar dzīvesbiedri veic tulkojumus no krievu valodas. Interesantākais šāds darbs ir "Mākslas meistari par mākslu" — dažādu tautu un laikmetu mākslinieku atziņas. 1940./41. gadā tulkojumu pabeigt dzīvesbiedri nepaspēj. Tas tiek izdarīts pēckara gados. Plašais darbs paliek manuskriptā. Izmantojot dažādus avotus, Uga Skulme uzraksta mazu grāmatiņu par spāņu gleznotāju Fransisko Hosē Goiju. To izdod.

Jaundibinātajā Padomju Latvijā māksliniekiem nepieredzēti ir saņemt visai dāsnus valsts pasūtījumus. Saprotams, ka kompozīciju pieteikumiem jābūt atbilstošā ideoloģiskā līmenī. Mākslas lietu pārvaldes tēlotājas mākslas nodaļā īpaša

komisija izspriež, vai piešķirami līdzekļi darba pagatavošanai. U.Skulmes materiālie apstākļi ir pieticīgi, atbalsts gleznošanai būtu vēlams. Līguma slēgšanai viņš iesniedz metu par 1905. gada tēmu — proklamāciju izmētāšana baznīcā. Komisijas mākslinieki metu atzīst par pieņemamu, toties politiķi izsakās, ka par daudz baznīcas un par maz revolūcijas. U.Skulme iesniedz citu pieteikumu — policijas sadursme ar strādniekiem 1903. gadā Rīgā. To pieņem un izmaksā avansu. Gleznojumu autors pagatavo, bet paredzētajā kopējā Padomju Latvijas mākslas izstādē 1941. gada vasarā tas nenonāk, jo sākas karš.

Kara sākumā Sarkanajā armijā valda spiegu, pretinieka aģentu, signalizētāju, kaitnieku apsēstība. Visur rēgojas ienaidnieki. Modrības pastiprināšanai Rīgas iestādēs tiek nodibinātas darbinieku dežūras. Zāļu vakarā, 23. jūnijā, Mākslas akadēmijā Ģederts Eliass lūdz Ugu Skulmi viņu aizstāt. Necik ilgi pēc dežūras sākuma ēku ielenc karavīri, apgalvojot, ka no tās signalizēts un šauts. Prorektora un komsorga, tāpat citu noliegumi netiek uzklauti. Viņus visus, arī citus no līdzās esošā Mākslas muzeja izved uz trepēm un pēc tam nostāda pie akadēmijas ārsienas Valdemāra ielas pusē. Katram pretī — kareivis ar ieroci šaušanas gatavībā. Muzeja dežuranti ir direktors un tehniskais darbinieks — iekšlietu ministra Viļa Lāča brālēns. Viņiem izdodas pierunāt sarkanarmiešu grupas komandieri atļaut telefoniski sazvanīties ar Vili Lāci. Un tikai tad pēc krietnas gaidīšanas nāves draudi tiek novērsti. Pārdzīvojums ir smags un negaistošs. Drausmi atbilstošs Latvijā pagājušajam Baigajam gadam.

Latvijā nodibinoties citai, šoreiz vācu okupācijai, cilvēku kaislības atkal atraisās. Atkal notiek tīrīšanas, saprotams,

mākslinieku vidē tāpat. Mākslas akadēmijas pedagogi, kas padomju iekārtā darbu zaudējuši, atgriežas savās vietās. Prom iet citi, tiek atlaists arī U.Skulme, kas nostrādājis labi ja semestri. Bet Mākslas akadēmijā viņš darbu dabūjis padomju iekārtā tomēr ir. Tā tad pietiekami, lai liegtu tiesības jaunizveidotā mākslas kooperatīvā pirkt krāsas un izstādīties. Mākslinieku izsauc pie vācu pārvaldes mākslas lietu administratora un viņam iesaka kādu laiku sabiedrībā nerādīties. U.Skulme dodas uz Ziemeļvidzemi pie tēlnieka Friča Ešmita. Tur zemkopja saimniecībā gleznotājs plauj sienu, rudzus, miežus, zirņus, sēklas āboliņu. Septembrī U.Skulme atgriežas Rīgā, kur viņam izdodas dabūt mākslinieka darbu ar strādnieka algu Jesena porcelāna fabrikā. Pēc U.Skulmes metiem pagatavoti daudzu trauku gleznojumi. Šis viņa darba lauks joprojām ir ļoti maz zināms. Pēc laika arī Raiņa ģimnāzija piedāvā mācīt mākslas vēsturi. Iztika ir nodrošināta. U.Skulme daudz strādā darbnīcā pastelglezniecībā. 1942. gadā viņš atkal drīkst piedalīties izstādēs. Gada sākumā Rīgas pilsētas mākslas muzejā, kas pārdēvēts par Vācu zemes muzeju, notiek plaša kopizstāde. U.Skulme izstāda puķu gleznojumu. Ap šo laiku māksliniekam atļauj mākslas kooperatīvā pirkt krāsas. Latviešu mākslinieku dzīvē vācu okupācijas gadi ir nepieredzēts mākslas darbu pirkšanas laiks. Mākslinieki savus darinājumus labprātāk pārdod nevis par mazvērtīgajām vācu markām, bet apmaiņas veidā, pretī saņemot produktus, audeklu un krāsas gleznošanai, kā arī citu noderīgo. Arī U.Skulmes dzīvē tāds gleznu pieprasījums nekad nav pieredzēts. Gleznas viņš tagad drīkst pārdot arī salonos. Paradoksāli, bet vācu okupācijai pakalpīgajiem latviešiem nepatīkamajam U.Skulmem dzīves apstākļi uzlabojas tiktāl, ka viņš var daudz un sekmīgi gleznot. Vācu laikā ieceltais

Nacionālā teātra direktors rakstnieks Jūlijs Roze Ugu Skulmi uzaicina gleznot dekorācijas Frīdriha Šillera traģēdijas "Dons Karloss" uzvedumam. Izrādes dekoratīvais ietērs ir viens no izcilākajiem mākslinieka sasniegumiem šajā nozarē. Seko vēl viens U.Skulmes dekorējums — šoreiz zviedru autora Vilhelma Mūberga lugai "Atraitnis Jarls". Lugai Rīgā ir īss skatuves mūžs, jo atklājas, ka autors slikti izteicies par vāciešiem. Kādreizējā Latvijas laika mēnešraksta "Daugava" redaktors Jānis Grīns, strādājot izdevniecībā "Latvju grāmata", uzaicina mākslinieku darināt ilustrācijas vācu rakstnieka Vilhelma Haufa pasakām. Gleznotāja ilustratora darbībā tas ir apjomīgākais veikums, kura iespaidu gan mazina visnotaļ peticīgā poligrāfija.

1942. gadā atjaunojas Irlavas ārsta Krišjāņa Katlapa un Ugas Skulmes sadarbība. Ārsta 1939. gadā pēkšņi uzplaukusī mākslas mīlestība atsāk kvēlot. Netālu no K.Katlapa vadītās Irlavas Sarkanā krusta slimnīcas viņam ir iepirkta lauku mājas "Zariņi". Pēc vācu pārvaldes iestāžu uzlikto nodevu nokārtošanas rodas prāvs labības, piena izstrādājumu, gaļas un citu produktu pārpalikums. U.Skulme kādreizējam skolas biedram ieteic veidot mākslas darbu kolekciju, maksājot nevis ostmarkās, bet, kā tolaik saka, naturālijās. Ar konsultanta U.Skulmes līdzdalību īsā laikā ārsts sagādā sev pirmklasīgas gleznas, grafikas un pat nedaudzas skulptūras, labprāt uzklausa ieteikumu līdztekus paša kolekcijai veidot sabiedrisku — pirmo tādu krājumu Latvijā. Pirmā lielā mākslas izstāde Irlavā notiek 1942. gada rudenī. Tajā piedalās 28 mākslinieki ar 60 darbiem. Daļa izstādīto darbu ir no vietējo iedzīvotāju krājumiem, daļa autoru atsūtīta. Vienlaikus tiek nodibināts Irlavas mākslas muzejs. Pagaidu telpas tam izraugās vecajā doktorāta ēkā līdzās slimnīcai. Kolekciju kuplināšana turpinās, gadu vēlāk tiek

sarīkota otra plaša izstāde. Šoreiz tas ir jau Irlavas mākslas muzejam sagādāto darbu klāsts — 35 gleznotāju 50 darbi eļļā un akvarelī, 11 grafikas un 4 skulptūras.

Kara vasarās — 1942., 1943. un 1944. gadā — U.Skulmes pamatuzturēšanās vieta ir Lestenē, "Bražu" vecsaimniecībā. Uz Lesteni no Pitraga pārcēlusies "Lauļu" saimiece. Atraitne apprec "Bražu" saimnieku, un U.Skulme tiek aicināts gleznot šajā apvidū. Pievilcīgu motīvu netrūkst. Mājas gleznotas eļļas un akvareļa tehnikā katrā tur aizvadītājā vasarā, īpaša uzmanība veltīta vējdzirnavām, Lestenes centram — galvenokārt muižas kalpu māju grupai, baznīcai, labības laukiem. Ar velosipēdu apbraukātas arī attālākas vietas. Līdztekus pagatavoti zīmējumi ar krāsu zīmuliem — tehnikā, ko U.Skulme iecienījis jau jaunības gados. Krāsainībā tiecoties, U.Skulmes Lestenes un Irlavas gleznojumi ir viņa augstākais sasniegums. Raksturīgs ir 1944. gada vasarā veiktais Lestenes dzirnavu gleznojums. Lestenes "Vamžu" māju dzirnavu attēlojumi iegūst īpašu vietu mākslinieka darbībā. 18. gadsimta beigās celtās vējdzirnavas U.Skulme gleznojis un zīmējis atkārtoti — eļļā, akvarelī, ar krāsu zīmuliem. Varbūt tā ir neapzināta pakļaušanās iepriekš nolemtajam, nenovēršamajam? 1944. gada Ziemassvētku kaujās vēsturiskās "Vamžu" dzirnavas iet bojā. Tās sašauj, sadedzina. U.Skulme Lestenes "Vamžu" vējdzirnavas pēdējo reizi glezno kādu pusgadu pirms celtnes nopostīšanas. Bet tā nav vienīgi gleznieciski dokumentāla piemiņa. Veiksmīgi izraudzītā apvāršņa līnija, silueta veidojums, mākoņu tumši gaišās attiecības un krāsu kontrasti, piesātinātais krāszieds — kopumā autors ir radījis gleznojumu, kas izraisa spraiga savīļojuma sajūtu. Darbu, kas raksturo ne vien apvidu Zemgales un Kurzemes robežjoslā, bet arī aizejošo laiku, aizejošo Latviju.

1944. gada jūlija beigās, Sarkanajai armijai no Jelgavas triecoties uz Tukumu un tālāk uz Rīgas jūras līci, tiek ieņemta Lestene, kurā tobrīd uzturas mākslinieks. Neko labu sagaidīt nevar. Sarkanarmiešu grupas iekļūst arī "Bražās". Vai nu karotāji gadījušies saprātīgi, vai arī viņus pārsteidzis parastās zemnieku mājās ieraudzītais — gleznas, grāmatas, īpatnas mēbeles, piedevām gleznotājs, kas vienīgais labi runā krieviski, — ienācēji uzvedas pieklājīgi. Kad krievi atkāpjas, U.Skulme steidz doties uz Rīgu. Karš pienācis klāt. Ko tālāk?

No šā laika U.Skulmes aktīvajā mākslinieka darbā iestājas ap 10 mēnešu ilgs apsākums. 6. oktobrī kopā ar dēlu viņu Rīgā uz ielas aiztur vācu žandarmi un iesloga Rīgas pils pagalmā. Tur priekšā daudz arestētu vīriešu. Sagaidāmi piespiedu darbi Vācijā. Bezcerīgajā stāvoklī necerēti laimējas sazināties ar civilpārvaldes vācieti, baltieti, noprotams — augstāku amatpersonu. Kopā ar U.Skulmi pils pagalmā ir arī citi mākslinieki — gleznotājs, rakstnieks, arhitekts. Baltvācietis viņus pēc vārda pazīst un izņēmuma kārtā ļauj gūstekņu pūli atstāt. Izklūstot no ieslodzījuma, skaidrs, ka Rīgā kavēties ir riskanti. U.Skulme izlemj patverties nomaļajā Lestenē un nogaidīt mierīgākus laikus. Bet tur jau vācu armijas karotāji malu malās, arī "Bražās". Fronte atrodas netālu, un drīz tā pievīrās vēl tuvāk. Kādreiz klusajās, vientuļajās lauku mājās sarodas aizvien vairāk iemītnieku — tuvējās Pienavas, Džūkstes un citurienes bēgļi, latviešu 19. divīzijas un vācu karavīri. Mākslinieka klātbūtne un viņa gleznu klāsts zemnieku mājās "Bražu" ļaudīm it bieži kļūst noderīgs. Labvēlīgāki par latviešu karavīriem mēdz būt vairums vāciešu. Gleznotāju, kas sarunājas vāciski, pirmskara gados pat pabijis Vācijā un Berlīnes muzejos un pazīst vācu māksliniekus, tie novērtē un izturas pret viņu ar cieņu. Nav dažu

nodevu un kļaušu. Kad vietējā vācu piefrontes joslas kara komandantūra sadomā svinēt Ziemassvētkus, tiek lūgts telpu rotāšanai aizdot dažas gleznas. Bet 22. decembrī sākas Ziemassvētku kaujas, kas ilgst līdz 31. decembrim, un laipnie vācu virsnieki nozūd ar visām gleznām Voldemāra Pauzera grieztajos rāmjos. Pie viena paņemot līdzī no "Bražu" saimnieces aizlienēto svētku servīzi.

Lai gan krievu armijai Kurzemes cīņās veiksmju ir maz, fronte uz vietas nestāv. Janvāra un februāra mijā ar visām mēbelēm, gleznām un grāmatām jāpārceļas uz apmēram 16 kilometru attālo Irlavu. To var veikt tikai naktī. Un tikai ar zirga pajūgu. Pēc nemierīgās Lestenes dzīves Irlava šķiet īsta miera osta. Tur daudz visādu bēgļu, dezertieru, pusdezertieru, tādu, kas slapstās, zaldātu pilnas malas. Pa laikam ierodas Kurzemē aizķērušies rakstnieki, latviešu leģiona kara ziņotāji, svarīgas personas un tādas, kas par svarīgām uzdodas, dažādi ļaudis, kam nav kur likties. Irlavas slimnīcas vadītājs ārsts K.Katlaps ir viesmīlīgs. Irlavas mākslas muzejs arī turpat vien ir. Tuvojoties pavasarim, vācu okupācijas vara norīko Irlavas slimnīcu no samērā tuvās frontes pārcelt uz apmēram 17 kilometru attālo Kukšu muižu netālu no Kandavas. Vienlaikus jāpārved Irlavas mākslas muzeja gleznas un skulptūras, tāpat no Rīgas atvestās, Lestenē un Irlavā glabātās U.Skulmes gleznas un mēbeles. Gluži viss paveikts netiek, kad jau noris vācu armijas kapitulācija. Jaunā padomju okupācijas vara arestē Irlavas slimnīcas un mākslas muzeja pārzini ārstu K.Katlapu un U.Skulmi un pratina viņus Kandavas filtrācijas nometnē. Pēc dažām dienām abi tiek atbrīvoti. Nu viss uz Kukšu muižu evakuētais jāved atpakaļ, arī U.Skulmes gleznas. Lestenē atgriezies pošas "Bražu" saimnieki. Mājas nav nopostītas, lai gan kara darbībā kļēķa būve ir

izdrebināta, saplaisājusi, apšaudes izrobota. Kopumā tomēr viss beidzas pārsteidzoši labi.

Pagājušajā nemierpilnajā ziemā gleznots un zīmēts nav nemaz, toties pieredzēts un pārdzīvots daudz. Īsi pirms 1945. gada Jāņiem U.Skulme saņem ilgi jo ilgi gaidīto, vilcināto izsaukumu no Mākslinieku savienības. Izziņa no Mākslas akadēmijas mudina cerēt un domāt par pasniedzēja darbu. Mākslinieks beidzot var nekavēts atgriezties Rīgā. Tomēr arī tur jāpieredz filtrācijas procedūra. Saņemts tikai pagaidu personības dokuments. Dzīvesbiedrei ir izdevies saglabāt dzīvokli Valdemāra ielā un mākslinieka darbnīcu Marijas ielā.

Pēdējo laiku notikumi U.Skulmi mudina būt pastiprināti piesardzīgam. Nav piemirstas spiegu mānijas pārņemto krievu izdarības 1941. gada jūnijā ar Mākslas muzeja un akadēmijas dežurantiem, ienākšana un atkāpšanās no Tukuma, Lestenes un Irlavas 1944. gada augustā, nebeidzamās nekrietnības un apsēstība padomju iekārtas ienaidnieku meklējumos Kurzemē pēc kapitulācijas. Rīga un apkārtnē ir pilna ar krievu militāristiem. Varētu doties gleznot uz pilsētas dzīves mazskarto Lucavsalu Daugavā. Tur savā saimniecībā dzīvo pažiņas, zemnieki un zvejnieki. Pie mājām aug veci, lieli koki, ziemeļpusē aiz šauras ūdens strēmeles atrodas Zaķusala, dienvidos — gleznieciski Pārdaugavas namiņi.

Pirmajā pēckara vasarā U.Skulme tomēr izšķiras strādāt darbnīcā, nost no svešām, jo bieži naidīgām acīm. Mākslinieks izmanto modeli vairākfigūru gleznas darināšanai. Kompozīcijas iecere radusies kara gadu vērojumu un sajūtu ietekmē. 1945. gada vasaras beigās Rīgā, Mākslas muzejā, notiek izstāde, kurā U.Skulme piedalās ar gleznojumu "Vācu okupācijas naktī". Ir ziņas, ka divi akvareļi un guaša pagatavoti krāsu meti šai

kompozīcijai tapuši 1943. gadā, iespējams, arī figūru uzmetumi zīmējumā. Jau 1940. gadā, Latvijā nodibinoties padomju iekārtai, pie Ugas Skulmes ierodas viņa mākslas cienītājs Arturs Lapiņš, kas visādi cenšas viņam tuvināties. Kara gadus A.Lapiņš aizvadījis Krievijā, kļūstot par varas pārstāvju izraudzītu un ieredzētu latviešu mākslas vērtētāju. Mākslas kritiķis par darbu "Vācu okupācijas naktī" izsakās, ka nevarot zināt, kādas okupācijas nakts ir domāta. Nosaukums varētu būt maldinošs. Aizdomīgums nav nejaušs. Noprotais, ka 1940. gadā aizsāktā politiskā uzraudzība U.Skulmi nav piemirsusi. Vēlākos gados, taujāts par gleznas īsto saturu, U.Skulme, sīkāk neskaidrojot, izteicies, ka viņš domājis okupāciju, svešu varu izraisītu Latvijas apspiešanu vispār. Simboliskā kompozīcija daļēji sasaucas ar deviņus gadus iepriekš gleznoto darbu "Krusta nešana" (otrs nosaukums — "Golgātas ceļš"; 1936. gads). Toreizējais gleznojums tāpat ir ar simbolisku ievirzi — Kristus dzīves traģiskā noslēguma tēlojums vienlaikus ir autora izjūtas un pārdzīvojumi par laikmeta norisēm. Viņa skatījumā un izpratnē. Kompozīcijas "Krusta nešana" pagatavošanas laiks sakrīt ar citu reliģiska satura darbu. Grāmatu apgāda "Zelta ābele" īpašnieks Miķelis Gopers uzaicina mākslinieku ilustrēt zviedru rakstnieces Selmas Lāgerlēvas Kristus leģendas divās grāmatās. U.Skulme pagatavo oriģināllitogrāfijas novelēm "Sveces liesma" un "Svētās Veronikas sviedrauts", pats zīmē uz litogrāfijas akmeņiem, vairākām grāmatām ilustrācijas iekolorē. Leģenda par Veronikas sviedrautu viņu īpaši saviļņo un mudina gleznot krusta nešanu. U.Skulme figūru gleznojumos un zīmējumos bieži atiet tālu no pieņemtā reālistiskā, no pierastām tradīcijām atbilstošā. Dažs saskatījis šādos darbos tieksmi tuvojies groteskai. Nav ziņu, ka autors to vēlētos.

Dīvainību meklēšana nekad nav bijusi viņa mērķis. Neparastība? Jā, to U.Skulmes darbos, sevišķi zīmējumos un daļēji arī gleznojumos, var rast, īpaši nemeklējot. Tas ir viņa personiskais skatījums, sakāpinātā izteiksme. Neikdienišķais pa laikam izraisa aizdomas. Pēckara gados padomju pārvaldes laikā mākslinieks par to pārliecinās. Mākslas administratori uzskata, ka U.Skulmes radošā darbība neiekļaujas pieprasītajās normās un tālab ir noraidāma.

Pēc atgriešanās no Kurzemes 1945. gada vasarā U.Skulme sāk strādāt Valsts Mākslas akadēmijā. Viņu uzaicina vadīt Zīmēšanas katedru. To nemaz nevar salīdzināt ar mazo pedagoga slodzi pirmajā krievu varas gadā. Gleznotāju no jauna uzņem Mākslinieku savienībā. Tikai šīs savienības biedrs ir tiesīgs izmantot darbnīcu, var pretendēt uz dzīvokļa papildu platību radošam darbam, drīkst iegādāties nepieciešamos materiālus — krāsas, otas, šķīdinātājus, eļļas, lakas, audeklus, kartonus un visu citu Mākslinieku savienībai pakļautā Mākslas fonda kioskā. Veikalos gleznotāja darba piederumu nav.

1945. gada vasarā Dailes teātrī paredzēts iestudēt Viļa Lāča lugu "Uzvara". Ugas brālis Otiš līdztekus rektora darbam Mākslas akadēmijā izpilda teātra dekoratora pienākumus. Lielās slodzes dēļ viņš uzaicina arī U.Skulmi piedalīties dekorāciju pagatavošanā.

Tai pašā vasarā kultūras administratori nolemj iestudēt Friča Rokpeļņa un Jūlija Vanaga jau 1941. gadā sacerēto lugu "Ceļa cirtēji". Propagandas luga rakstīta latviešu kultūras dekādei Maskavā, bet karš nodomu izjaucis. Par iestudējamās lugas dekoratoru uzaicināts U.Skulme. Izrādei ir daudz mainīgu, īsu ainu. Lielākām skatuves pārbūvēm laika nav. Mākslinieks tālab

izveido nosacītas pamatkonstrukcijas, kurām darbības ritumā mainās vienīgi raksturojošas papildu detaļas. Izrādes plūdums netiek kavēts, un panākts attiecīgās vides iespaids. Pirmizrāde notiek 1945. gada 7. novembrī Oktobra revolūcijas svētkos. Eduarda Smiļģa teatrāli efektīgajā režijā un Ugas Skulmes skatuves iekārtojumā mazvērtīgais sacerējums kļūst ciešams, tomēr patiesu skatītāju atzinību iegūt neizdodas. Seko uzaicinājums darināt skatuves ietēru citai Dailes teātra izrādei — Fjodora Gladkova vodeviljam "Sendienās". Lugā ir daudz piedziņojumu, pārpratumu, pārgērbšanos, skanīgu Burharda Sosāra dziesmu. Seklajā un šaurajā Dailes teātra skatuvē atkal jāietilpina daudz notikumu mainīgās ainās. Mākslinieks lieto jau agrāk izmantoto paņēmieni pamatuzbūvei pievienot attiecīgus vidi raksturojošus elementus. Pirmizrāde notiek 1946. gada 20. jūlijā.

Pēckara laikā padomju apstākļos personālās un nelielu mākslinieku grupu izstādes nenotiek. Prāvās kopizstādes ar lielu dalībnieku skaitu parasti saistītas ar noteiktām valsts svinamām reizēm — Uzvaras dienu maijā, Latvijas iekļaušanu Padomju Savienībā jūlijā, Oktobra revolūciju (apvērsumu) novembrī. Pa retam izstādes tiek sarīkotas provincē. 1946. gada martā Tukumā notiek mākslas izstāde, kurai U.Skulme dod piecus kara laikā un vēl agrāk gleznotus akvareļus. Katalogā akvareļu darināšanas gadi nav atzīmēti. Sākumā stingrība nav tik liela, bet vēlāk vācu okupācijas laikā datējumi netiek pieļauti. Tad mākslinieki atzīmē idejiski derīgus gadus pēc vajadzības. Nedaudz vēlāk, maijā, Rīgā notiek Uzvaras dienai veltītā mākslas izstāde. Atceroties iepriekšējā gada rudenī aizdomas izraisošo kompozīciju "Vācu okupācijas naktī", U.Skulme neriskē nokļūt jaunās nepatīkšanās un izstādīšanai

iesniedz agrāk gleznotus neitrāla satura darbus — "Viesturdārzs", "Ceriņi", "Dīķis Dundagā".

1946. gada vasarā par U.Skulmes ainavglezniecības vietu kļūst Lucavsala. Tas ir zīmīgs un raksturīgs posms mākslinieka darbībā. Lucavsala ir Rīgas centram vistuvākie lauki. Tā atrodas Daugavā, līdžās Zaķusalai. Vēl ilgi pēc 2. pasaules kara tur saglabājas īstu lauku gars. Salā par U.Skulmes glezniecības atbalsta vietu kļūst Krēsliņu ģimenes mājas. Sižetu ainavglezniecībai netrūkst. U.Skulmem īpaši iepatīkas gleznot piekrasti pie upes kreisās attekas Bieķengrāvja par Jumpravsalu sauktajā Lucavsalas ziemeļgalā. Mākslinieka uzmanību saista paseklie, daļēji snaudošie ūdeņi ar niedru, kalmju un skalbju audzītēm, lēpju lapām, ūdensrozēm, alģēm, glīvenēm. Pāri Bieķengrāvīm vērojama tipiska nomaļas ainava — necilas mājīgas, Buru ielā kāda neparasta ar sarkanu kārniņu jumtu. Tā atrodama virknē U.Skulmes gleznu.

1946. gada martā valdība Drāmas teātrī rīko svīnīgu Jaņa Rozentāla 80. dzimšanas dienas atzīmēšanu. Tiek pasludināta muzeja iekārtošana gleznotāja dzimtajā Saldū, viņa kādreizējā darbnīcā, Rozentāla vārdā nosaukta mākslas vidusskola, nolemts, ka jāizdod monogrāfija, kas jāuzraksta Arturam Lapiņam un Ugam Skulmem. Viss ļoti ievilks. Tad A.Lapiņš no rakstu darba atsakās. Tas jāpadara U.Skulmem. Pie izdevuma pamatīgi ķeroties, nolīgto iespiedloķņu vietā tiek sagatavots otrtik. Izmantotas senāk npublicētas vēstules, atmiņas un citi jaunapgūti materiāli. Bet nav vairs sākotnējā pēckara laika, kad ar tā saukto agrāko vai veco inteligenci varas aprindas apietas visumā iecietīgi, dažkārt pat it kā labvēlīgi. Jau pirms kara Padomju Savienībā aizsāktā mākslas pastiprinātā ideoloģizācija atsākas un strauji palielinās.

1947. gada rudens izstādei, kas sarīkota Oktobra revolūcijas svētku sakarā, U.Skulme atkal dod ainavas — priekšpilsētu, Lucavsalu, ainavu ar dzirnavām un tikai vienu tematisku gleznojumu, kurā rādīta zvejnieku atgriešanās no jūras. Jāatceras, ka padomju iekārtā ainavu glezniecība ilgstoši uzskatīta par mazvērtīgu, tematiski nenozīmīgu. Izņemot, protams, atsevišķus, izredzētus autorus, kam nekādas mērauklas netiek piemērotas. U.Skulmes figūrgleznu risinājumā saturs nav dominante, toties tas pakļauts kopskaņai. Lucavsala un abās pārējās ainavās kā allāž vērojama laba glezniecība, veiksmīgs dabas noskaņas tēlojums. Pārāk maz, lai atbilstu "sabiedriskajai nozīmībai".

1947. gadā U.Skulmes ainavu "Saulaina diena" (Lucavsala) žūrija pieņem vissavienības mākslas izstādei Maskavā. Gleznojuma izraudzīšanu ikgadējai Padomju Savienības tēlotājas mākslas skatei, noprotams, veicinājis mākslas administratoriem visumā pieņemamais "dzīvi apliecinošais" nosaukums. Gleznu, skulptūru un citu sacerējumu nosaukumi padomju sistēmā kļūst par svarīgu, nereti noteicošu apstākli darbu likteņos. Turklāt 1947. gada vidū U.Skulmes ideoloģiski politiskā reputācija vēl nav pietiekami zemu noslīdējusi.

Stāvoklis joprojām mainās. Drīz tiek pasludināti pirmie latviešu mākslinieki formālisti — Uga Skulme, Ģederts Eliass, Oļģerts Jaunarājs. Mākslas izstādēs viņu darbi nav vairs atrodami. Jo, kā rakstīts 1948. gada latviešu literatūras Maskavas dekādes mākslas izstādes katalogā, "pretstatā nesenā pagātnē valdošam formālismam, bezidejiskumam un nacionāli šovinistiskām tieksmēm augsts idejiskums un reālisms kļuvis par ciņas lozungu". Kataloga ievads nepārprotami pauž latviešu mākslas ideoloģiskai vadībai vēlamās vadlīnijas.

Par sava veida etaloniem, parauggleznotājiem bieži tiek minēti krievu mākslinieki, lielizmēru kompozīciju darinātāji, īpaši Vasilijs Surikovs un Ilja Repins. Latviešu glezniecībā tādas ievirzes darbu patiešām ir maz. U.Skulmes un Ģ.Eliasa glezniecībā, īpaši jaunības gados bijis daudz dažādu Rietumeiropas mākslas ietekmju. Tas, ka meistari brieduma gados ieguvuši savus, pilnīgi patstāvīgus mākslas vaibstus, nepadara viņus neatbildīgus par pagātni. Vecie grēki nav aizmirstami. Nepatīšanas nenāk vienas. Jaņa Rozentāla monogrāfijas manuskripts ir uzrakstīts, bet galvenā noteicēja LKP CK Mākslas un kultūras nodaļas vadītāja Milda Buša to novērtē par politiski nepieņemamu. Piedevām izsakoties, ka Uga Skulme, būdams vienīgais autors, grāmatas iznākšanu nepieredzēšot. Par līdzautoru jau gatavajam darbam kļūst A.Lapiņš. Un patiesi, grāmata, A.Lapiņa saīsināta, tiek izdota 1954. (!) gadā.

Mākslinieka patstāvība padomju iekārtā ir nosacīta. Atrodoties Mākslinieku savienībā, biedram jābūt radoši aktīvam, jāpiedalās mākslas izstādēs. Par mazražību un darbu neatbilstību laikmeta prasībām no Mākslinieku savienības var izslēgt. Tādam māksliniekam maz izredžu turpināt pedagoga darbu. Viss ir savstarpēji saistīts. Noprotot, ka piedalīšanās mākslas izstādēs ar glezniecību kļuvusi neiespējama, U.Skulme izšķiras pievērsties zīmējumam. Viņš nolemj izveidot darbu ciklu "Vaiņags Jānim Fabriciusam". Tā ir kurzemnieka, revolucionāra, latviešu strēlnieka, pilsoņu kara dalībnieka, padomju militāra darbinieka dzīve. U.Skulme rūpīgi iepazīstas ar izraudzītā karavīra biogrāfiju, atklājot pat daudzas nepareizības. Mākslinieks no muzeju un arhīvu materiāliem pagatavo ļoti daudz darba zīmējumu. Noderīga kļūst U.Skulmes karavīra pieredze, kas gūta Aizkaukāzā, Turcijas frontē. J.Fabriciusa cikla radīšanā

ieguldītais laiks un pūles sniedz gaužām vājus panākumus. Autors nav aptvērīs padomju videi raksturīgo — kas reiz sists, tam nebūs celties. Sevišķi sliktu novērtējumu darbam dod vietējie mākslas ierēdņi un to pakalpi. Kā bieži svarīgu norišu reizēs, kad izšķiras ideoloģiskas nostādnēs, — plēnumos, konferencēs, žūrijās — Rīgā mēdz ierasties dažāda ranga PSRS Mākslinieku savienības amatpersonas no Maskavas. To vidū gadās pat vērā ņemami mākslinieki. Viesi Latvijas mākslinieku darbu vērtējumos parasti ir krietni iecietīgāki. Pašmāju, latviešu mākslinieki, pat tuvi kolēģi un kādreizējie draugi jūtas tik iebaidīti, ka reti cits citu aizstāv. Bez maz katram pagātnē atrodamī lielāki vai mazāki grēki gan mākslas uzskatos un tieksmēs, gan radu rakstos un biogrāfijā.

Paradoksāli un zināmā mērā nožēlojami, bet Latvijas mākslas iestāžu amatpersonu graužošās rīcības iznākumā šķietami "norakstīto" U.Skulmi no pilnīgas satriekšanas izglābj Maskavas emisāri. Grafiķis Anatolijs Jar-Kravčenko ieteic pievērst uzmanību J.Fabriciusa cikla autoram, cits pārstāvis Jeremijs Melikadze izsakās, ka Ugu Skulmi visādi vajadzētu atbalstīt. Nedaudzie labvēlīgie vārdi, ko sacījuši Maskavas (!) pārraugi, ir pietiekami, lai novērstu visļaunāko. Tas nenozīmē, ka mākslinieka akcijas būtu cēlušās, toties iestājas īslaicīgs uzbrukumu pierimums. J.Fabriciusa zīmējumus viņš turpina gatavot, bet izstādes tie tikpat kā nepieredz.

U.Skulmem sākušās stipras reimatisma sāpes labajā rokā. Pēc ārstēšanās Ķemeros mākslinieka dzīvesbiedre pārliecina viņu doties uz Jaunogri, prom no pilsētas un nepatīkšanām. Mitinoties nomaļā vasarnīcā, mākslinieks glezno akvareļus un zīmē. Elļas glezniecība slimās rokas dēļ ir apgrūtināša.

Dzīves vietas un vides maiņa mākslinieku ietekmē labvēlīgi.

Ir miers un klusums. Reizēm uzklīst dārza aplaupītāji, bet citur mēdz būt sliktāk. Gruntsgabalā ir daudz skuju koku, arī kāds bērzs, apse. Vingrinot sasirgušo pleca locītavu, roku un īkšķi, U. Skulme darina koku uzmetumus zīmējumā un akvarelī. Daļa ir vērtējami par formu un krāsu studijām, bet ir arī labi komponētas un attiecīgā tehnikā pilnīgi pabeigtas ainavas. Dažas akvarelļlapas gleznotas īsti prāvas — ap 60 × 80 cm. Šajos darbos U. Skulme attēlo tikai vistuvāko apkārtni — vasarnīcas dzīvojamo un saimniecības ēku, caur koku grupām samanāmās kaimiņu mājas. Ārpus zemes gabala iežogojuma viņš neglezno. Mākslinieks norobežojas no tālākā, un tam ir panākumi. Depresija mazinās. Intensīvi gleznojot, piepūle ir liela, tomēr ieguvums ir to vērts. U. Skulme atgūst ticību sev.

Jaunogres Zilokalnu prospekta vasarnīcas dārzā veikto akvarelgleznu izpildījums ir sulīgs un vērienīgs. Dažos darbos daudz melnā un citu tumšo krāsu, noprotams, umbru. Te mazāk krāsu tīrskanības (to atsver enerģiskais, spēkpilnais gleznojums). Izmantotās krāsas, kas ražotas Ļeņingradas rūpnīcā, visumā nav sliktas, bet ar dažām nav veicies. Ilgāku pēckara laiku eļļai un akvarelīm gaužām nelāgs ir ultramarīns, neizdevies ir akvarelkrāsu melnais. Arī dažas zemes krāsas nav sevišķi sekmīgas. Ar tādām gleznojot, maz izredžu panākt akvareļa skanīgumu. Iegūt labas ārzemju firmu krāsas, ja nav īpašu sakaru, nevar.

1948. un 1949. gadā U. Skulmes darbi izstādēs neparādās nemaz.

1949. gadā U. Skulme atkārtoti ārstējas Ķemeru. Veselība uzlabojas tiktāl, ka mākslinieks Jaunogrē atkal strādā eļļas tehnikā. Šoreiz viņš ne vien glezno vasarnīcu un koku grupas tās tuvumā, bet aizstaigā līdz Ogres upes labā atzarojuma grīvai. Daugavas un Ogres upei tuvējos laukos ir māksliniekam tīkamie

labības statī. Viņš pagatavo virkni noskaņā un tehniskajā izpildījumā sekmīgu gleznojumu. Kopumā vērtējot, U.Skulmes vasara pēc jūtamākas atveseļošanās gleznieciski ir kļuvusi auglīgāka. Attālināšanās no nelabvēlīgajām ietekmēm Rīgas apstākļos ir izrādījusies noderīga. Māksliniekam tādējādi daļēji izdodas pārvarēt garīgo krīzi. U.Skulmes gleznieciskajām veiksmēm akvareļu un eļļas tehnikā gan nav nekādas nozīmes viņa reputācijas oficiālajā novērtējumā. 1950. gadā mākslas dzīves uzraugi pieļauj tikai viena viņa zīmējuma izstādīšanu. Tas ir no J.Fabricsusa cikla.

1950. gada vasarā mākslinieks dzīvo Skultē, Vidzemes jūrmalā, un glezno ne mazāk sekmīgi kā Jaunogrē. Vasaras pavadīšana Skultē ir viņa dzīvesbiedres sarūpēta. Skultes jūrmala, zvejnieku osta un lauku apvidus kļūst par U.Skulmes darba un uzturēšanās vietu ilgākā laikposmā, arī rudenī un nereti ziemās. Viņš ir pirmais Mākslas akadēmijas pedagogs, kas novērtē zvejas ostas un jūrmalas atbilstību studentu vasaras prakses vajadzībām. No 1951. gada gandrīz katru vasaru tur dzīvo, glezno un zīmē daudzi akadēmijas glezniecības un grafikas nodaļas studenti. Neatkarīgi no paveiktā, U.Skulmes pedagoga darbību novērtē par sliktu. Tiek pasludināta viņa nespēja vadīt Mākslas akadēmijas Zīmēšanas katedru. Gleznotājs, kura glezniecība noliegta un zīmētprasme apšaubīta, turpmāk drīkst veikt vienīgi zīmēšanas pedagoga pienākumus.

1951. gadā, kārtējā lielajā mākslas izstādē, kas šoreiz veltīta Oktobra revolūcijai, U.Skulmem atļauj izstādīt akvareļus un zīmējumus. Akvareļu izpildījumam nav nekā kopēja ar dažus gadus iepriekš darinātajiem spraigajiem Jaunogres gleznojumiem. Gleznieciskums ir rezervēts, atturīgs, daudziem darbiem zīmējums kļuvis par pamatvērtību. Zīmējumi detaļās ir ļoti

izstrādāti un daļēji zaudējuši sulīgumu. U.Skulme tomēr pretēji vairākiem citiem vajātiem māksliniekiem joprojām spēj sekmīgi gleznot. Tiesa, viņa turpmākā glezniecība dalās. Spirtas, dzīvespriecīgas ir U.Skulmes neatkarīgās plenēra gleznas. Slāpētāki ir gleznojumi, kas, izmantojot dabā savāktos zīmējumu un studijas, tapuši darbnīcā.

U.Skulmes eļļas glezniecības darbi pēc vairāku gadu pārtraukuma mākslas izstādē parādās tikai 1953. gadā, jau pēc Staļina nāves. Abi Skultes motīvi, domājams, ir darbnīcā gleznoti ar tiem atbilstošajām īpašībām — pastiprinātu izstrādājumu un aizturētu mākslinieciskā rokraksta atraisītību. Nākamajos pāris gados izstādēs Ugam Skulmem atkal ir tikai zīmējumi vai zīmējumiem radniecīgi darbi. Var rasties jautājums — kālab lauzties tik cieši aizvērtās durvīs? Kālab censties piedalīties mākslas izstādēs, ja tas visādi tiek traucēts un kavēts? Jāatceras vēl nesenie M.Bušas izteikumi par U.Skulmes varbūtējo izslēgšanu no Mākslinieku savienības. Un ir zināms, kādas varētu būt tālākās sekas. Lai arī Staļins 1953. gadā ir miris, viņa laiki nepavisam nav beigušies. Turpinās mākslinieka vainu meklēšana un saskatīšana, kaut arī nedaudz mazākos apjomos. Tikai 50. gadu beigās U.Skulme beidzot var izstādīt gleznojumu, kas atbilst mākslinieka patiesajai sejai. Tā ir Latvijā pirmā marīnistu darbu izstāde 1957. gadā, kur viņš izstāda kompozīcijā, krāsziedā un noskaņā pievilcīgi uzgleznotu zvejas ostas ainavu "Skulte". Likteņa ironija — "Skulte" darināta 1952. gada vasarā, kad autora glezniecība skaitījās sliktāka par sliktu.

Skultes jūrmalā viena no iecienītākajām gleznošanas vietām ir balzāmapses pie "Arņu" mājām. Mākslinieks tur gleznojis nelielas studijas un prāvākus darbus gan akvarelī, gan eļļā.

Apses atrodas pašā jūras krastā, rudens vētras kokiem pamazām izskalo saknes, un tie gāžas pludmales smiltīs. Cits, vēl iemīļotāks motīvs U.Skulmem ir Teterlīču dzirnavas uz Aģes upītes. Ūdensdzirnavas atrodas mežu un pļavu ieskaudā ieplakā. Tām ir pievilcīgs ēku sakopojums. Gleznot tur var jebkurā diennakts stundā un jebkurā gadalaikā. Teterlīču dzirnavu gleznojumi ir labākie U.Skulmes ainavdarbi 50. gadu vidū. Vēlākajos gados dzirnavas nodedzinātas, krāšņais ezers no-laists un tā agrākajā gultnē ierīkoti sīkdārziņi.

Mākslinieks gleznojis arī Vitrupe jūrmalā, krietni uz ziemeļiem no Skultes. "Veczemju" mājās apmēram desmit vasaras mitinās un zinātnisko darbu raksta viņa dzīvesbiedre dietoloģe Ksenija Skulme. Gleznošanai pateicīgi motīvi ir pie vecajām zvejnieku un jūrnīeku mājām, pie sarkanā smilšakmens klintīm mazliet atstatus un visā piejūras lauku ceļa garumā. Ziemeļlatvijā viņš nedaudz gleznojis Salacgrīvā — ostu un upes krastus tālāk no jūras — arī Rūjienas apkārtni.

Izmantojot iegūtās pazišanās, U.Skulme labprāt glezno viņam maz zināmos apvidos. Aptuveni gadu dažādās sezonās viņš glezno pie Lietuvas robežas — Rubas Reņģē, pēc tam tuvāk Dobelei — Naudītes Apguldē. Īpaši viņu saista ūdensdzirnavas pie prāva dīķa uz Sesavas upes. Gleznoti arī Sesavas upes krasti. Daži Apguldē gleznotie darbi vēlāk izmantoti, darbnīcā gatavojot prāvākas panorāmiska rakstura kompozīcijas, kurās attēlotas dzirnavas un dzirnavdīķis. Šķiet, māksliniekam bijis nodoms šos gleznojumus veidot par tematiskām ainavām.

Ap 50. gadu vidu mākslinieks pēc ilga pārtraukuma sāk gleznot puķes. Viņš tirgū nopērk ziedu pušķus atbilstoši sezonai un garastāvoklim un strādā darbnīcā. Pa laikam šāda puķu glezniecība ilgst ne vien dienas, bet nedēļas.

Mūža pēdējos gados mākslinieks atkal atgriežas Koknesē. Vairāk viņš glezno Pērses gravu, arī plašo Daugavas līkumu pie Pērses grīvas un pilsdrupas, galvenokārt strādājot eļļas tehnikā. Lielākā daļa gleznojumu darināti vasarā, bet ir arī pilsdrupu skati rudenī un ziemā. 1963. gada vasara un rudens ir U. Skulmes pēdējais glezniecības posms. Viņš rosīgi glezno Kokneses Pērses gravu. Dažus darbus nepabeidz. Liekas, ka viņš ir pēdējais mākslinieks, kas spējis uzgleznot Pērses krastus pirms izciršanas, kas sākas ziemā. Savādi, bet jau viņa laikā ir sabrucis slavenais ūdenskritums. Virsējās dolomīta plāksnes izskalojumu dēļ sagāžas. Ūdenskritums pārvēršas par krāci un drīz tiek appludināts.

Mākslinieka veselība, neraugoties uz aprūpi Rīgā un pēc tam Maskavā, joprojām pasliktinās. Maskavas Burdenko klīnikas ķirurģu veiktā operācija nav izdevusies. Uga Skulme mirst 1963. gada 6. novembrī. Viņš tiek pārvests uz Rīgu un apglabāts Meža kapos.

bs. 1.50

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0302061968

L 95-2
81

1977. gadā p...
padomju iekārtas
diskreditēšanu no-
tiesāts, atbrīvots
1980. gadā.

Fotoattēli no
tiesas materiāliem.

Izdevuma autors gleznotājs un mākslas zinātnieks Jurgis Skulme ir Ugas Skulmes dēls. Dzimis 1928. gada 13. novembrī Rīgā. 1954. gadā beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas Monumentālās glezniecības darbnīcu. Mākslas zinātņu kandidāts (1971). Glezno galvenokārt ainavas un lauku ziedus. Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures un teorijas nodaļā vadījis diplomdarbus, pasniedzis zīmēšanu, gleznošanu, glezniecības tehniku. Veidojis pirmās tēlotājas un lietišķās mākslas pārraides televīzijā (1955), gatavojis rādi RAIDījumus. Publicējis rakstus par latviešu māksliniekiem un latviešu mākslas vēsturi presē un periodiskajos izdevumos. Vairāku grāmatu autors.

"LATVIJAS ENCIKLOPĒDIJA"

Maskavas iela 68, Rīga, LV—1003